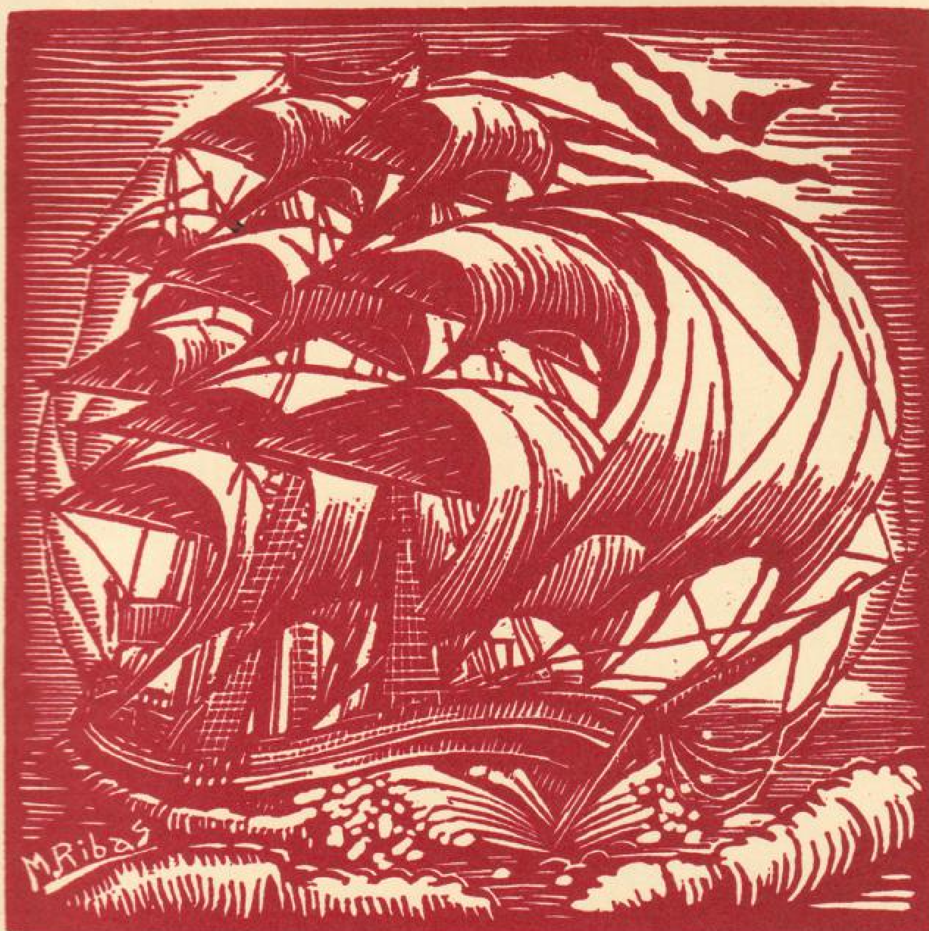

FULLS/49

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1994

FULLS/49

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1994

TAULA

Portada: Nau. Boix de Marià Ribas i Bertran.
De la portada de la novel·la *Excelsior*
de Marçal Trilla i Rostoll.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL
DEPARTAMENT DE CULTURA
DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA
DE MATARÓ

EDITORIAL

ELS HOMES DEL *DIARI DE MATARÓ*

D'entre les publicacions mataronines dels anys vint i trenta destaca, per sobre de totes, el *Diari de Mataró*. Els Srs. Josep Viladevall i Antoni Marfà, després d'adquirir la impremta Manent, que convertida només en litografia es trasllada a Barcelona, la transformen en la *Impremta Minerva* i funden el *Diari*.

Iniciat el 5 de març de 1923, es mantindrà durant la Dictadura i la República i arribarà fins al 19 de juliol de 1936.

La publicació, en paraules de Joaquim Casas, va tenir sempre un envejable to cívic i intel·lectual.

Els homes del *Diari* foren el Sr. Antoni Marfà, un dels propietaris, aleshores vinculat a Acció Catalana, Julià Gual, també en paraules de Joaquim Casas el periodista més acabat que ha donat Mataró, i Marçal Trilla, el director, que redactava cada dia una secció titulada *Al marge dels fets*. Hi col·laboraven, entre d'altres, August Ribas, Jaume Llavina i Vicenç Bartra. Progressivament, s'hi incorporaren Jesús Segura, Lluís Casas, Francesc Bas, Marià Ribas i Josep Mach.

Sortosament, dos redactors, els Srs. Jesús Segura i Martínez i Marià Ribas i Beltran, són encara entre nosaltres i ens han tramès, escrits, els seus records dels homes del *Diari*, els seus companys i amics.

Pensem que cal parlar de tots ells. I de tota la gent de la seva generació. Perquè representen tota una època de vida ciutadana que, malauradament, quedà esborrada pels anys de la Guerra Civil i de la Dictadura franquista.

I l'avinentesa de la mort, fa trenta anys, de Julià Gual, exiliat a Perpinyà, i la més recent, l'any passat, de Joaquim Casas, cronista del Mataró d'aquell temps, ens n'ha donat el motiu.

ACTUALITAT

CAN PALAUET

Per conveni subscrit entre l'Ajuntament de la ciutat i el Servei d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat, l'antic casal dels Palau, can Palauet, de propietat municipal, al carrer d'en Palau —el casal va donar nom al carrer— és destinat a incloure l'Arxiu Comarcal del Maresme.

Moltes vegades hem parlat de la necessitat d'aquest arxiu. Bàsicament per recuperar els fons mataronins actualment dispersos, sobretot l'arxiu de protocols notarials, ara en dipòsit a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i el de la Comptadoria d'Hipoteques, també a Barcelona. I sobretot per dotar la ciutat d'una infrastructura vàlida per a la investigació, al servei, no pas en competència, amb els altres arxius de la comarca.

També considerem molt encertada la decisió de situar l'arxiu a can Palauet, recuperant per a usos culturals un dels pocs edificis emblemàtics de la ciutat.

Fa temps l'Ajuntament va convocar un concurs d'avantprojectes per a la restauració del casal i la seva adaptació com a arxiu. Va ésser guanyat pels arquitectes Montserrat Torres i Isidre Molsosa. Tot i amb això, ja aleshores el Consell del Patrimoni Arquitectònic manifestà algunes discrepàncies sobre el tractament que l'avantprojecte donava a l'edifici, i va proposar les corresponents esmenes als arquitectes guanyadors, que el projecte redactat recentment, i en fase d'exposició pública, no ha recollit pas.

A part de tot això, les excavacions que es fan actualment han confirmat l'antiguitat del casal (segle XV) i han posat al descobert importants elements arquitectònics abans ocults per actuacions posteriors.

El Consell del Patrimoni Arquitectònic, com és preceptiu, ha informat el projecte que actualment es troba en fase d'exposició pública. La pràctica totalitat dels seus membres, i en conseqüència el propi Consell, ha fet constar la preocupació per algunes de les actuacions projectades, concretament la supressió, tant en planta baixa com en planta pis, d'una part dels departaments que configuraven el casal, capella inclosa, i l'expectativa de no mantenir els elements gòtics tardans que l'edifici conserva, una part dels quals descoberts en les excavacions en curs. El projecte, per tant, incompleix la normativa del Pla Especial del Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de la ciutat de Mataró, que inclou l'edifici de can Palauet, en la categoria A, que implica la conservació integral de l'edifici.

Examinat el projecte, el MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA —Centre d'Estudis Locals de Mataró, ha presentat les següents al.legacions:

1a./ El projecte, d'acord amb la normativa del Catàleg, hauria de conservar la trama arquitectònica de l'antic casal (segles XVI i XVII) i, per tant, de respectar els antics cossos i els departaments que aquests determinen, tant en planta baixa, com en planta pis, per tal de mantenir la visió i permetre la lectura històrica d'un casal únic a Mataró.

2a./ Igualment, hauria de contemplar la restauració total de les sales de planta 1r. pis, amb decoració del segle XIX, descriptiva d'aquella època.

3a./ També hauria d'incloure i de mantenir en el seu lloc la capella existent en planta 1r. pis, en primer lloc, perquè és part integrant del casal, i perquè és símbol d'una manera de viure i d'entendre la vida. En segon lloc, perquè la capella de can Palauet va viure fets històrics importants, com el matrimoni de Luís de Haro amb Caterina de Còrdova, filla dels ducs de Cardona, celebrat el 26 de març de 1626. Luís de Haro, nebot del comte-duc d'Olivares, després seria primer ministre del rei Felip IV (1644), i signatari de la Pau de Westfàlia (1648) i del tractat dels Pirineus (1659).

4a./ De la mateixa manera, caldria conservar en el seu lloc tots els elements gòtics tardans (segle XVI) que conté l'edifici, especialment els portals interiors de planta baixa i l'escala del pati posterior.

Tenim constància que altres institucions ciutadanes, entre elles el Grup d'Història del Casal i la Secció Arqueològica del Museu Comarcal, han formulat o formularan al.legacions en el mateix sentit.

Per tant, esperem que els arquitectes autors del projecte, Srs. Isidre Molsosa i Montserrat Torres, recullin les indicacions i les integrin en el projecte, cosa que, a criteri nostre, és perfectament possible, ja que no interfereixen de cap manera la seva validesa.

No voldríem que can Palauet s'afegís a la ja llarga llista d'edificis deformats o destruïts. I més quan can Palauet és de propietat municipal. En aquest cas, l'actuació de l'Ajuntament hauria d'ésser exemplar. Més que ningú, el Consistori té l'obligació de conservar la memòria història ciutadana.

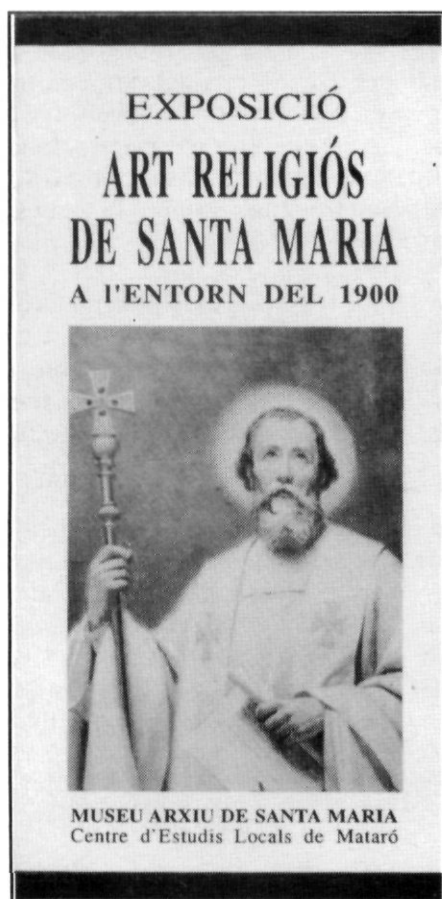
Restaurar, rehabilitar, reformar o valorar, sí. Mai destruir.

EQUIP DEL MUSEU ARXIU
DE SANTA MARIA

EXPOSICIÓ
ART RELIGIÓS DE SANTA MARIA A L'ENTORN DEL 1900

Inaugurada el dia 24 de març, va restar oberta fins al 22 de maig.

Presenta les obres que Santa Maria conserva dels pintors Josep Robreño (?-1892), Benet Mercadé (1821-1897) i Josep Vinardell (1851-1918), i una part de les d'Enric Monserdà (1850-1926), a més d'alguna altra obra menor. I també els dissenys del *Tern de les Santes* i el projecte de la *Capella del Sagrament* (1882-1886) de l'arquitecte mataroní Emili Cabañes (1850-1917), i una tela de Ramon Martí i Alsina (1826-1894), dipòsit de l'Hospital.

Sant Lleó el Gran (1901). Enric Monserdà

ESTUDIS

El *DIARI DE MATARÓ*, de la mà del Sr. Antoni Marfà i dels seus col·laboradors, en especial Marçal Trilla i Rostoll i Jaume Llavina i Cot, tal com expressa tot seguit un dels seus redactors, Jesús Segura, és punt de referència de tota una època de la història de la ciutat.

EL *DIARI DE MATARÓ*

Escriure la història completa de la vida i mort del tan enyorat *DIARI DE MATARÓ* és una tasca de recerca, de disposició de dades, que en aquests moments em són difícils de compilar. Però no puc desairar l'amable indicació del bon amic que m'hi empeny.

Els meus papers d'*aquell temps* van morir a mans dels del *cotxe fantasma* o de qui fos. No eren fulls de fons o de caràcter polític. Eren apunts, còpies d'escrits publicats o no, dades consultades, retalls de premsa classificats. Eren els inicis d'una incipient afecció literària que brotava des de l'adolescència. Per això he de limitar-me a recordar el *meu* pas pel *DIARI*, al qual vaig arribar de la mà del meu entranyable amic Jaume Llavina i Cot (10 anys més gran que jo), de tan grata memòria. Era l'any 1931, poc després de la proclamació de la República.

Ser redactor del *DIARI* em semblava una cosa molt important en la meva jovenesa plena d'il·lusions i d'afanys, d'inquietuds que maldaven per expansionar-se. El *DIARI* m'ho oferia, i jo vaig llançar-m'hi amb l'ímpetu de la meva edat. Estava imbuït per llargues hores de lectures que necessitaven digerir-se pausadament, sense sotracs.

Ho combinava amb el meu treball habitual, escapçant hores d'oci i de dormir, absolutament per *amor a l'art*. Temps després, ja casat, varen assignar-me una modesta retribució, que m'ajudava a viure.

La propietat del *DIARI* era del Sr. Antoni Marfà, i s'editava en la nova impremta-llibreria *La Minerva*, fins fa poc sala d'art del mateix nom, al carrer de Barcelona. Ho regentava amb el Sr. Josep Viladevall, intel·lectual, home de lletres, que va impulsar el seu prestigi.

El director del *DIARI* era l'escriptor mataroní Marçal Trilla i Rostoll, que li donava cert to amb uns editorials valents, molt sovint reproduïts pels diaris barcelonins. Formava part d'una tertúlia de bons escriptors i periodistes populars de prestigi.

Jaume Llavina i Cot era el cap de redacció, molt responsable, atent al més petit detall, d'una ploma incisiva, culte, polític innat, d'una rialla franca, expressiva quan endevinava de debò el tema, que era la majoria de vegades. Sovint la redacció era com un casinet polític, al qual acudíem atrets per la personal bonhomia. Xerinola i discussions a dojo. Totes les coses de Mataró es bandejaven en aquell safareig d'idees, que després es reflectien en el *DIARI* amb serenitat, moderació i lògica.

Hi havia tasques que exigien un periodista preparat, que no fes remor, però que fes molta feina. Perquè fer un *DIARI* cada dia (valgui la redundància) costa molta constància, molta voluntat i interès, molta ductilitat i, àdhuc, sacrifici. Coordinar, omplir buits, reclamar originals, donar feina als caixistes i maquinistes, coordi-

DIARI DE MATARÓ

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ de Barcelona, 13 — Telèfon n.º 255

ANY X — DIMECRES, 7 DESEMBRE 1932 — NUM. 2815

SUBSCRIPCIÓ Mataró: 2 ptes. mes — Fora: 7'50 ptes. trir

Capçalera del *Diari de Mataró.*

nar-ho tot a gust dels lectors, dels anunciants i dels qui ho escriuen; en definitiva, fer el miracle perquè cada capvespre el repartidor cridés pels principals carrers de la ciutat el *DIARI DE MATARÓ*, volia organització i estar al peu del canó tot el dia. I d'aquesta mena d'executius, en teníem, no un, sinó dos. El cap de taller Sr. Alsina, difícilment deia no, i tot s'arranjava. I l'administrador Sr. August Ribas Mustarós (que a més era el de la *gacetilla* improvisada) no descansava fins que el diari era al carrer.

Enmig d'aquest garbuix hi havia l'imprescindible corrector de proves Mn. Francesc Girbau, que, diccionari en mà, no podia reposar, i a vegades sorgien anècdotes divertides. I el *savoir faire* del redactor d'esports Sr. Lluís Casas i Busquets, que tenia l'habilitat de confegir les cròniques i les ressenyes esportives directament del cervell a la impressora. I així els millors textos esportius veien la llum puntualment. Signava *Balón*. Es féu popular.

Hi havia un temps en què ens atrevírem a donar diàriament informació nacional i internacional, que rebíem directament d'agència en llargues conferències telefòniques, que regularment atenia l'August Ribas, o, si no, el propi Llavina.

En totes les publicacions periodístiques sempre hi ha el col·laborador espontani que gaudeix en veure el seu nom al peu d'un article, però col·laboradors de debò, a qui es demana determinat treball d'evident actualitat, el *DIARI* en tenia bastants i bons. Repassant la col·lecció del *DIARI* trobaríem firmes tan prestigioses com Rovira i Virgili, Carles Soldevila, Josep Pla, Josep M. de Sagarra, Pau Romeva, Dr. Carles Cardó, Manuel Carrasco i Formiguera...

De la cantera mataronina, en aquells anys remarco noms prou coneguts com Marià Ribas, Josep Mach i Pla, Jesús Quadrada i Calvó, Esteve Albert i Corp, Jaume Castellví, Julià Gual, Joan Bas i Colomer, Lluís Ferrer Clariana... i d'altres que aportaren al *DIARI* les seves inquietuds ciutadanes, els seus coneixements professionals, la seva particular visió del moment polític que es vivia, dels problemes locals i, també, les seves pròpies disquisicions, més o menys literàries, i fins i tot poètiques.

Jo, com que només sabia escriure en prosa, la direcció va fitxar-me com a redactor de la vida local, principalment l'Ajuntament, en els seus departaments i a les sessions públiques molt concorregudes, molt mogudes i apassionades, amanides amb l'all i pebre dels diferents grups polítics enfrontats per a qualsevol fotesa i, a vegades, exacerbades amb polèmiques agudes, que donaven espectacle, alguna vegada en forma aïrada.

La premsa local (*DIARI DE MATARÓ*, jo mateix i *EL PENSAMENT MARIÀ*, Joan Comas), aguantàvem el xàfec quan érem al·ludits. I després d'acabar escrivia la ressenya de la sessió amb un colofó, que titulava *El repòrter diu...*

Tots ens havíem esplaiat !.

La informació local era esperada perquè oferia l'agudesa política del moment a través de les intervencions de l'equip municipal, format per homes de *palica* tan diversa com l'alcalde Salvador Cruxent, cap de l'Esquerra Republicana, Jaume Recoder, d'Acció Catalana, Jaume Comas i Jo, diputat socialista a Madrid, i Pere Solà, eficaç representant de la Lliga Regionalista.

Els comentaris fluïen per si sols.

Sovint els temes s'enverinaven, les discussions pujaven de to. El punt de mira de cada qüestió provocava intervencions diametralment oposades, amb criteris i al·lusions personals que provoca-

ven situacions incòmodes, i que enrojolaven el rostre. La sang mai no arribava al riu, però s'hi acostava.

PERFIL era el títol que encapçalava les notícies del dia, en lletra cursiva. Com és natural, aquest *PERFIL* exigia un comentari diari del fet mataroní. Normalment sortia amb fluïdesa. A vegades costava de trobar el tema. Però d'una forma o altra no faltava el meu comentari diari.

Completava la meva activitat en el *DIARI* la publicació d'entrevistes, de comentaris d'actualitat i reportatges del fet inesperat, de la tradició ancestral. Setmana Santa, Fires, les Santes i esdeveniments culturals, pagesia, el mar... tot allò que demanava l'actualitat periodística de la ciutat.

No hem escrit de la ideologia del DIARI DE MATARÓ, ni de les altres activitats destacades, com de la *seva influència* ciutadana. El *DIARI* era essencialment mataroní, tenia corresponsals a la comarca, esdevenint el seu portaveu diari realment independent, d'orientació cristiana i destacadament catalanista. Complementant-ho amb l'edició de llibres d'autors mataronins, l'edició repetida del *BLOC MATARONÍ*, el recolzament d'entitats culturals com Amics del Teatre, Amics de la Música, exposicions artístiques i la creació de la societat artística i literària *SAL*, en la qual el gran músic català Amadeu Vives dictà la famosa conferència nacional *L'entusiasme és la sal de l'ànima*. L'extraordinària difusió del seu text va tenir ressò rotund en els àmbits nacionalistes. I l'acte acadèmic a Poblet dictat per l'eximi Sr. Toda.

Poques vegades s'ha produït a Mataró una realitat tan ferma, tan nostra, que encara enyorem. Va omplir els millors anys de la nostra joventut fins que el terrible terrabastall de 1936-1939 s'ho endugué tot... fins el *DIARI DE MATARÓ*... i les nostres vel·leïtats literàries.

Jesús Segura

Tot recordant la vella tertúlia dels col·laboradors del *Diari de Mataró*, a la impremta Minerva, Marià Ribas i Beltran ens parla del Sr. Antoni Marfà, d'en Jaume Llavina, d'en Marçal Trilla, d'en Julià Gual i de molts altres amics seus que hi participaven.

ADMIRABLE TERTÚLIA

Francament preocupat, començo a escriure aquestes ratlles, que m'ha sol·licitat el meu bon amic Manel Salicrú, per tal de recordar la memòria d'unes persones amigues, algunes de les quals ja fa anys que reposen en la pau del Senyor.

He de confessar sense reflexos que no he escrit mai sobre aquest tema, ben lluny de les meves especialitats. Però procuraré de tractar-lo de manera senzilla, sense aprofundir en detalls minuciosos, perquè haig de referir-me a un espai de temps de fa seixanta o setanta anys.

Amb bona memòria intentaré de parlar d'unes persones i dels seus neguits, coneguts i tractats en el seu moment en múltiples reunions, forjadores de projectes culturals, alguns de molta transcendència, que en part arribaren a realitzar-se o que s'esfumaren en el pas del temps.

Antoni Marfà i Serra

No em mouré del reduït escenari d'una espaiosa sala del primer pis de la impremta Minerva, al carrer de Barcelona, que servia de redacció del *Diari de Mataró*. A l'escalf d'una llar de foc que amb bons tions s'encenia quan feia fred, ens reuníem en amical tertúlia, les vetlles de cada dia, l'Antoni Marfà, en Jaume Llavina, en Marçal Trilla, en Julià Gual, i de tant en tant l'August Ribas, en Jaume Castellví, i alguns altres que no recordo, però quan es presentaven Mn. Fèlix Castellà, en Ramon Salas, l'Esteve Albert o algú altre que tampoc no recordo, llavors la reunió era extraordinària.

Conversàvem durant hores, sense avorriment, tractant els temes més diversos. L'Antoni Marfà era l'ànima de la tertúlia, que plantejava infinitat d'idees ben madurades. També comentàvem temes del món intel·lectual del país, de la literatura i de les belles arts.

Cal recordar que ens hem traslladat a les dècades dels anys vint i trenta. Quan la Dictadura, a iniciativa d'en Marfà, es planejà i aconseguí la fundació de la *Societat Artística i Literària*, que va disposar d'un espaiós local als baixos d'una casa del carrer Nou, entre el Foment i la Riera, avui ocupat per la llibreria Robafaves, en el qual es celebraren importants activitats, conferències i exposicions artístiques.

A la *SAL*, hi parlaren destacats literats del moment, però sobretot cal esmentar la transcendental conferència que pronuncià l'eminent compositor Amadeu Vives, el 13 de novembre

Segell de la *Societat Artística Literària (S.A.L.)*

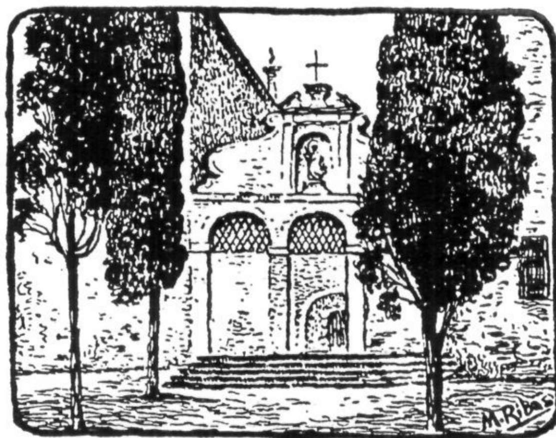
de 1926, amb el títol *L'entusiasme és la sal de l'ànima*, que fou publicada l'any 1927, amb dedicatòria al mestre Lluís Millet, en un llibre, finançat per en Marfà, imprès als tallers tipogràfics Joan Sallent de Sabadell.

Al local de la *SAL* es celebraren també exposicions d'obres artístiques de notables autors, entre els quals vull destacar Masriera, Gimeno, amb un èxit extraordinari, i el ceramista Marià Brugués, que durant alguns anys del segle passat havia treballat a Mataró i coneixia personalment tots els terrissers de la localitat. Va exposar una extensa col·lecció de les peces tradicionals de ceràmica que en aquella època es fabricaven a Mataró; adquirida per en Marfà, fou lliurada al Museu.

Jo hi vaig fer una exposició de dibuixos i pintura que, inaugurada el 31 de desembre de 1924, va ésser molt ben vista pels companys de la tertúlia, que em dedicaren escrits molt elogiosos. Després s'hi celebrà una exposició d'artistes mataronins.

Amb en Marfà ens unia una bona amistat des de feia alguns anys, concretament des del temps que la impremta Minerva estava situada en una casa del carrer de Sant Roc, propera a la Muralla. Fou llavors quan sol·licità la meva col·laboració al *Diari de Mataró*, que vaig acceptar il·lusionat.

Societat Artística Literària

EXPOSICIÓ
MARIAN RIBAS

del 31 desembre 1925 al 14 gener 1926

Programa de l'exposició Marià Ribas a la *SAL*

En Marfà era molt humà, amable i comprensiu, prenia interès per totes les coses que passaven i estimava les delícies històriques que conserva la ciutat. Desitjós de fer coses per al seu millorament, les anava perfilant i, trobada l'entonació justa, les exposava a en Marçal Trilla per tal de trobar el punt definitiu i compondre conjuntament uns articles publicats al *Diari* amb el pseudònim de Jordi Ciutadà, rebuts i comentats amb interès pels lectors.

SOCIETAT ARTÍSTICA LITERÀRIA

BISBE MAS, 9 - MATARÓ

Curs de Conferències 1926-27

Amadeu Vives

TEMA

L'entusiasme és la sal de l'ànima

Dissabte, 13 novembre 1926 **A les deu de la nit**

Programa de la conferència *L'entusiasme és la sal de l'ànima* d'Amadeu Vives.

Demostrant el seu gran interès per les coses mataronines i les de més envergadura de la pàtria, costejà un llibre, edició de bibliòfil, amb els dibuixos que jo havia realitzat durant els anys trenta al monestir de Poblet, acompanyats d'un text d'Eduard Toda, aleshores president del patronat que duia a terme la primera reconstrucció del monestir. Per al llibre, va fer

POBLET EN 1830

REPRESENTACIÓ DELS MONUMENTS
DE L'HISTORIC MONESTIR DESTRUITS
AL SEGLE XIX

DIBUIXOS DE MARIÀ RIBAS
TEXT D'EDUARD TODA
EDICIÓ D'ANTONI MARFÀ

IMPREMTA MINERVA
MATARÓ - 1935

Dedicat al Museu Arxiu de Santa Maria.
M. Ribas
Mataró, 16-V-1992

Portada del llibre *Poblet en 1830*

fabricar a mà, a l'estil dels vells artesans, els fulls de paper amb la filigrana de l'escut de Poblet. I va fer lliurament de la luxosa edició, amb una sèrie d'exemplars acolorits amb les meves mans, amb la finalitat de contribuir al cost de les obres del monestir.

Podria dir moltes altres coses de la generosa persona d'en Marfà. Però ara em plau de situar-lo al món de l'arqueologia. Un dia del mes d'octubre de l'any 1935, en Vador dels Morts, empresari de les obres del moviment i rebaix de terres del nou camp de futbol, l'actual camp del Mataró, ens va portar la notícia de l'aparició, durant els treballs, de les restes d'una construcció antiga. En Marfà i jo vàrem anar tot seguit al lloc, identificant de seguida les restes d'una important vil·la romana que, dissortadament, havien passat desapercebudes pels obrers, que ja n'havien fet desaparèixer una bona part. L'empresari va paralitzar les obres en aquell lloc i ens el va deixar a la nostra disposició. Abans d'iniciar la necessària intervenció d'excavació, en Marfà, com a persona d'influència, aconseguí que la Caixa d'Estalvis mataronina pagués els jornals dels obrers; com és natural, sense cap benefici per a nosaltres.

El dia 28 d'octubre, amb la col·laboració d'uns bons operaris que ens facilità en Vador, iniciàrem l'excavació. En Marfà controlava les operacions i el treball i jo portava el diari d'excavació. El 18 de novembre donàrem per acabada la feina, després d'haver obtingut una bona provisió de materials, que foren traslladats a un local de la planta baixa de la impremta Minerva.

I després en Marfà tingué un entreteniment de molts dies classificant fragments de ceràmica, enganxant els trossos que ajustaven, fins a completar un conjunt de peces completament senceres, que van ésser exposades a la Biblioteca de la Caixa d'Estalvis, a la plaça de Santa Anna, conjuntament amb la diversitat d'objectes de tota mena sorgits de l'excavació. Posteriorment tot va ésser lliurat al Museu de Mataró, i també unes caixes plenes de fragments de ceràmica, classificats, en curs de restauració. Dissortadament aquestes caixes anaren a parar als munts d'escombraries que es feren durant les obres d'urbanització de la plaça actualment dita de l'Ajuntament, *perquè el Museu no era per a guardar porqueries*, frase genial d'un efímer director del Museu, *de cuyo nombre no quiero acordarme*, com es llegeix al Quixot.

Marçal Trilla i Rostoll assistia a la reunió de la Minerva carregat sempre amb les notícies sensacionals d'última hora, que comentava llargament amb calor; sovint aquesta calor es perdia per la immediata intervenció d'en Gual, sempre ple d'irònic humor, que obligava a desviar la conserva cap a temes més pacífics.

Marçal Trilla i Rostoll.
Caricatura de Vidiella

marçal trilla i rostoll

excelsior

novel·la

Portada de la novel·la *Excelsior* del Marçal Trilla i Rostoll

En Marçal sempre fou molt cordial de tracte. La seva persona emanava una agradable distinció. Fou literat de vocació i de temperament, que manifestava amb esplendidesa en els seus articles periodístics apareguts en *La Veu de Catalunya* o en *El Matí*, o també en altres periòdics, però sobretot en la seva constant participació al *Diari de Mataró*.

Escrivia amb molta facilitat i s'havia obligat a publicar cada dia un article al *Diari*, redactat sota una capçalera que deia *Al marge dels fets*, i que ocupava un tros de la primera pàgina. Tractava diversos temes d'actualitat, sovint contrastant el passat amb la realitat de la vida present.

Els seus articles eren ben rebuts pels lectors, probablement per la manera de dir les coses o de narrar les circumstàncies. Sempre va ésser fidel al seu temperament lliure, amb profunditat de criteri, originalitat i independència.

Recordo que va passar uns dies neguitós, ocupat per quefers d'ordre particular, a més dels escrits del *Diari*. En realitat, per damunt de tot, estava covant una novel.la de molta envergadura, barrejant escenes diverses d'aspecte popular i sentimental, ben acurades en un marc comarcal, i hi esmerçava llargues hores del dia i moltes que deixava de dormir.

Se li notava la febre literària que l'absorbia, mentre preparava els escrits del *Diari* o corregia les galerades que els caixistes de la impremta li lliuraven. A la tertúlia no parava de fer comentaris sobre el curs de la novel·la.

Jo fins llavors era indiferent al tema i poc m'importaven els seus enraonaments literaris i novel·lescos, però, de sobte, en Marçal s'enamorà de mi, endossant-me la coberta del futur llibre, encàrrec que vaig acceptar de bon grat per tractar-se d'un bon amic. La vaig compondre donant importància i vistositat a un gravat al boix, representant un vell vaixell amb les veles inflades pel vent. Quan la va veure va quedar entusiasmat, pensant sobretot que era un gravat al boix original. Jo no sabia quina relació podia tenir amb la novel·la, perquè mai no m'havia preocupat per saber de què es tractava.

Va ésser publicada l'any 1927 amb el títol d'*Excelsior*, impresa en l'obrador de la impremta Minerva. Fou ben rebuda i comentada pel públic, amb elogis ben merescuts. Jo vaig haver de completar la coberta, incorporant-hi les lletres, però ara dibuixades.

En Jaume Llavina, sempre puntual, no va faltar mai a la tertúlia. El vaig conèixer de noi, estudiant al col·legi de Santa Anna. M'avantatjava d'uns anys, perquè anava a la classe de nois més grans i per això només ens vèiem a l'hora d'esbargiment al pati. Era molt llarg d'estatura, sobrepassant el nivell dels seus companys en alçària, i força magre.

Sempre vàrem conservar una bona amistat i no perdérem mai el contacte, però a la tertúlia de la Minerva ens tornàrem a trobar assíduament.

Era tot un caràcter, d'amistat fidel i generosa, profundament humana. Respirava constantment l'ideal de la pàtria i, assedegat d'acció, el seu il·lusionisme intern el conduïa a elevades iniciatives. Intel·lectual apassionat en la història i la literatura catalanes, llegia tot el que es publicava i ho comentava amb bon sentit crític i gran coneixement.

Estava dotat d'una extraordinària memòria. Podia rememorar amb tota mena de detalls els esdeveniments ocorreguts a la ciutat des de primeries de segle, que amenitzava amb un llarg repertori d'anècdotes de bon humor, de les quals eren protagonistes personalitats de tots conegudes.

Recordava i parlava amb passió dels seus anys de vida escolar. Tenia com una mena d'enyorament

parlant del pare Bordàs, a qui havia tingut de professor de física i química als escolapis, i que havia estat una figura de categoria excepcional.

En Llavina no acabava mai de contar tot un llarg repertori d'esdeveniments populars esdevinguts durant els anys de la seva joventut, afegint-hi frases de la seva collita, molt bones i espontànies, que sortien del seu magí. Tothom li demanava que escrivís articles per al *Diari de Mataró*, però s'ho prenia rient, i mai no va escriure res.

Si haguéssiu conversat amb el Dr. Fèlix Castellà, també us hauria contat infinitat d'anècdotes interessants sobre els fets i els costums de la vella vida dels pescadors mataronins de finals del segle passat i primeries d'aquest, però dissortadament, com en Llavina, mai no deixà res escrit.

Sento haver-me desviat, però a voltes el pensament va més ràpid i més enllà que la ploma.

En aquella època, en Llavina, dintre l'aparença d'una vella ironia, evocava el passat del poble, però el seu esperit intern, ple d'imaginació i carregat d'idees, mirava endavant i pressentia un impetuós vent de revolta, que no es va fer esperar i ell, endut per una ventada d'esperit coratjós i actiu, va prendre part activa en la proclamació de la república a Mataró i fou durant un temps alcalde de la ciutat, representant Acció Catalana.

En Julià Gual fou un altre personatge important de la tertúlia. Hi tenia també bona amistat. Era un home trempat, ple de simpatia, intel·ligent, amb una conversa sempre animada, plena de coneixements i d'anècdotes divertides; en tractar-lo desapareixia totalment i absolutament el concepte irrespectuós que molts li tenien.

Era un gran coneixedor de la literatura i també s'interessava per la història del país; amb mi fins i tot conversava d'arqueologia, compaginant la ciència amb el bon humor.

Havia format a casa seva una esplèndida biblioteca d'obres seleccionades. Escrivia amb facilitat i era un excel·lent poeta.

A les reunions de la Minerva sempre portava notícies extraordinàries; però mai no sabíem si eren autèntiques o bé si eren imaginades per donar motiu d'animar les converses.

Penso que era agnòstic, però molt respectuós amb les idees religioses. Ho demostrà quan

Julià Gual i Masoller. Caricatura de Virol. Diari *Llibertat*, 1r. de gener de 1937

arribaren els primers tocs d'alarma de la revolta de juliol de l'any 1936. Fou el primer de personar-se, alarmat, a l'interior de l'església de Santa Maria, pel coneixement que tenia del seu contingut històric i artístic.

Urgentment envià a buscar el fuster Lluís Banchs, amb els seus operaris, i ell mateix, amb tota rapidesa, anà a cercar el pintor Rafael Estrany; sense dificultats de cap mena varen treure del seu lloc les pintures de Viladomat i les varen

a
Julià Gual,
en record de la seva
conversa abrandada,
homenatge de
Tomàs Garcés

PAISATGES I LECTURES

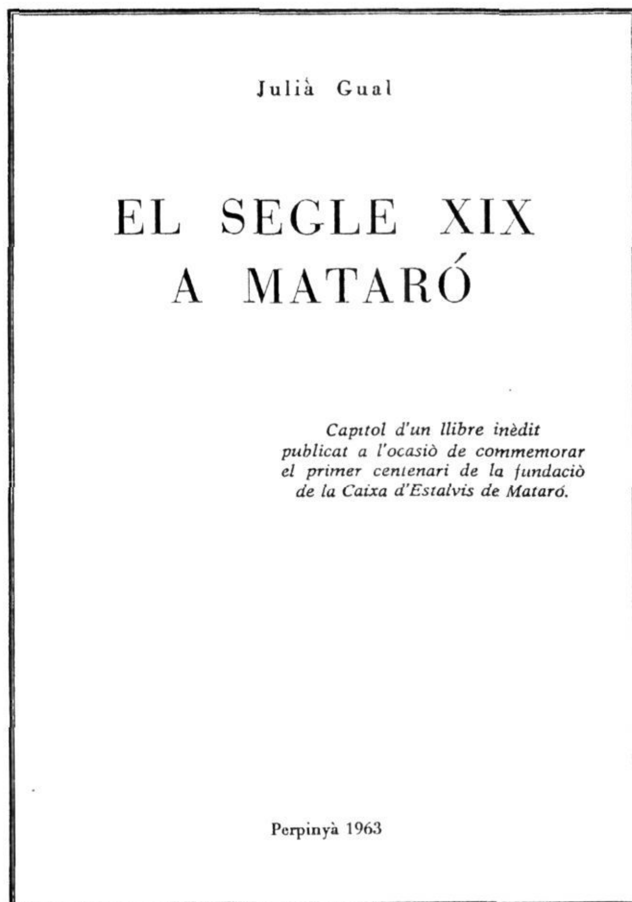
Dedicatòria del poeta Tomàs Garcés a Julià Gual. Al llibre *Paisatges i lectures* (1926) de Tomàs Garcés (Biblioteca MASMM. Una petita part de la biblioteca de Julià Gual és avui al Museu Arxiu de Santa Maria).

traslladar a lloc segur. A continuació encara pogueren treure altres pintures valuoses, que també foren portades a lloc de segura garantia.

En aquell moment, en Gual va dir-me que era la primera vegada que havia entrat a Santa Maria i que havia vist meravellat les pintures de la Capella dels Dolors, que només coneixia per fotografies.

Era un autèntic catalanista, de caràcter molt equilibrat. En aquells moments més d'una vegada havia estat en desacord, o temorós, de l'esperit revolucionari, que intentà de moderar col·laborant a l'Ajuntament amb un altre bon amic, en Cruxent, aleshores alcalde. Tots dos, en contacte, solucionaren difícils problemes propis del moment, apaivagant els ànims exaltats de les persones que, aleshores, tenien el poder real a la ciutat.

Jo mateix, com a cosa pròpia, molt neguitós i preocupat per la ràpida desaparició i la destrucció dels valors històrics i artístics dels edificis fins aleshores religiosos, amb el desig de veure-ho de prop, vaig personar-me a l'alcaldia de Mataró, on em reberen cordialment en Cruxent i en Gual. Vaig exposar-los el meu propòsit, que trobaren molt just, i van facilitar-me tot seguit un carnet de l'Ajuntament, signat per l'alcalde Cruxent i amb el corresponent segell, que en Gual acabà d'omplir incorporant-hi els segells dels comitès polítics i dels sindicats, necessaris pel poder que tenien.

Julià Gual

EL SEGLE XIX
A MATARÓ

Capítol d'un llibre inèdit publicat a l'ocasió de commemorar el primer centenari de la fundació de la Caixa d'Estalvis de Mataró.

Perpinyà 1963

Portada de l'opuscle —capítol d'un llibre inèdit— publicat per Julià Gual a Perpinyà.

Amb aquesta autorització, sense dificultats, vaig poder prendre abundants notes dels edificis que es destruïen. En cert moment en Gual va dir-me *no saps pas en els apuros que m'has posat, per haver de calmar els comitès per les teves imprudències.*

A la fi de la guerra, en Gual hagué d'exiliar-se. Després d'un temps obrí a Perpinyà una botiga de llibres amb el nom de *Llibreria Catalana.* L'enyorança de Mataró i dels seus amics el portà a escriure unes pàgines en català referides a la història de la ciutat, que foren impreses i que repartí a les seves amistats.

Amb el temps quedà completament cec. Un dia, privat de la claror i vivint en les tenebres, s'atreví tot sol, sense que ningú l'acompanyés, de travessar el carrer i trobà la mort atropellat per un cotxe. Reposi en pau.

El Dr. Fèlix Castellà en deixava veure poques vegades a la tertúlia de la Minerva. Però el dia que es presentava era ell qui portava la conversa. Parlava de manera molt amena, perquè dominava molt temes ciutadans, i molt particularment els sempre atractius de la vida marinera. Però de tots els temes mataronins, que tan bé coneixia, no en va escriure mai res. Només recordo alguns escrits seus de temàtica religiosa en els extraordinaris del *Diari*, corresponents a Setmana Santa o a les Santes. Després de la guerra va escriure el llibre *Pastor y Víctima*, dedicat a la memòria del Dr. Josep Samsó, del qual m'encarregà el dibuix de la coberta.

A Francesc Cabanyes no el vaig veure mai a cap reunió. Era de molta edat i pare de família nombrosa, i això el devia de tenir retingut moltes hores a casa seva escrivint els *Fulls d'història mataronina*, que apareixien publicats al *Diari de Mataró*. També havia confeccionat el *Bloc Mataroní* de l'any 1925.

Jo tenia una íntima amistat amb el seu fill gran, que es deia Josep. Era de la meva edat perquè havíem anat a la mateixa classe del col.legi dels

escolapis. De gran, es tornà molt sord, tant com jo pateixo actualment, però tots dos ens enteníem molt bé. Era molt simpàtic de temperament i dibuixava i pintava amb perfecció; fins i tot vàrem sortir algunes vegades a pintar pels afores de Mataró i fins i tot a la Costa Brava.

El seu pare no pensava fer el *Bloc Mataroní* del 1926 i nosaltres vàrem interessar-nos per la seva publicació. Insistint molt, també hi participà, portant la major part del treball. Al *Bloc*, hi col·laborà igualment un altre amic nostre, en Joaquim Vilardebò, perquè també sabia dibuixar i així il·lustràrem la publicació amb dibuixos a la ploma, acompanyats d'un text explicatiu, moltes vegades espigolat de les obres de Carreras i Candi i de Pellicer.

Per tal de parlar del *Bloc* en Josep Cabanyes em conduí a casa seva per parlar amb el seu pare. El trobàrem en una petita habitació del segon pis de la casa on vivien, la Riera cantonada amb el carrer de Bonaire. Estava escrivint en un retall de paper damunt d'una llarga taula, completament plena de papers, llibres i revistes, que formaven una gran muntanya, i al seu davant tenia obert un gros llibre antic, amb coberta de pergamí i pàgines manuscrites de temps immemorial, del qual devia treure notícies per als seus articles. De segur que, a vegades, cercant algunes de les seves anotacions, s'havia de veure obligat a fer excavacions en la muntanya de papers de la taula. Vàrem parlar poca estona, sense concretar res, perquè semblava que el seu cap pensava coses diferents, i el deixàrem, decidint nosaltres de tirar endavant el *Bloc* amb l'ordre que ens havíem proposat.

Amb l'August Ribas ens coneixíem de nois, del temps que érem alumnes del col·legi dels escolapis, i sempre ens tractàrem cordialment. De tant en tant assistia a la reunió de la Minerva, escoltava molt, però poques vegades prenia part en la conversa. Coneixia moltes coses del vell Mataró, però mai no va escriure-les.

Portada del *Bloc Mataroní* (1926).

I aquí finalitzo l'article. He intentat de desglossar tan bé com he sabut la meva visió d'unes persones amb les quals m'unia una bona amistat, he parlat de la seva humanitat i dels seus sentiments en favor dels valors tradicionals i històrics de la ciutat i de la seva voluntat de conservar-los i millorar-los fins allà on fos possible.

Marià Ribas i Bertran

Amb el seu llenguatge col·loquial Lluís Terricabres i Molera, en Terri, d'entre el seu fi de persones que ha conegut i coneix, evoca el record d'uns mataronins que marcaren els anys vint i trenta.

LA GENT QUE HE CONEGUT

Voldria creure que no sóc pas l'únic que he conegut i he tractat un sens fi de persones de tota mena.

Les circumstàncies anormals que comporten les guerres com la nostra i les conseqüències que vénen al darrera, i que jo vaig haver de viure, són ideals per a barrejar-te amb centenars de persones. I el tracte humà en hores amargues fa néixer l'amistat. Confessions i confidències que generen amistat es produeixen en passar per presons, camps de concentració o batallons de treballadors. La quantitat d'homes que coneixes i tractes en aquestes situacions és inversemblant; jo no sabria pas dir si he conegut potser quatre, cinc o sis mil persones, i amb tracte d'amic. D'aquell amic que no has tornat a veure mai més, potser més de dues mil, i no vull exagerar. També vull creure que sóc especial per extravertit i donat, siguin bergants o bonastres, a fer-me amic al cap de deu minuts de conversa. Si amb això sumem el nombre extraordinari, en aquest cas de personalitats, que han desfilat pel Racó, veurem que sembla un estrany fenomen, tant, que si no repasso fredament la llista que hi ha al llibre, ni jo puc imaginar-ho. Però de tot aquest garbull queden uns conciutadans que han estat, en diferents aspectes, els qui més recordo i mimo en el pensament, segurament perquè foren els qui, en ser jovenot i dúctil, varen influir en la meva formació.

Albert Puig i Marquès. Caricatura, probablement de Virol. Setmanari *Combat*, 30 maig 1936.

Penso concretament amb en Peiró i amb en Cornei, com dos homes del meu sindicat del metall, i també en molts d'altres, que no tenien la categoria dels abans esmentats però que, com ells, eren abrandats sindicalistes; es deien Blasi i Federico. I amb els Cuvarsí, Girvés i Cantó que, al taller, varen saber polir-me.

Per ells em vaig decantar a militar a les Joventuts Llibertàries, era la meva manera d'estar-hi més a la vora. Joan Peiró el valoro com un cas excepcional d'humilitat i de convicció; el vaig poder tractar una mica al sindicat de la CNT i avui, prop de seixanta anys després, l'evoco amb passió.

Recordo que en temps de guerra, a la Sala Cabanyes, en un Festival Antifeixista, vaig recitar García Lorca. Ell i altres prohoms ocupaven el prosceni; en acabar, va felicitar-me efusivament

amb un emocionat to paternalista que encara recordo i que he agraït sempre.

En Cornei, si mal no m'erro, treballava a can Cabot. El dia de la proclamació de la República el vaig sentir parlar davant de Santa Anna, després el vaig veure a molts mítings, que sempre presidia. Un dia vàrem coincidir de costat al galliner del Clavé, i en sortir a la pantalla en Mussolini em va tocar el braç i va dir-me: *Noi, aquest és el feixista més perillós del món; no te n'oblidis mai.* Després d'aquella tarda, sempre més ens vàrem saludar, i vaig començar a ser antifeixista. Per a mi va ser un personatge admirat, sobretot pel seu comportament i fe insubornables.

El socialista Comas i Jo el vaig admirar per la seva tossuderia, com en Jaume Recoder, que era d'Acció Catalana, i es deia que havia fet el míting més ben fet que mai no s'havia sentit a Mataró. No vull pas oblidar l'Abril, un home íntegre i just, que va arribar a ser batlle de la ciutat, com després ho fou en Cruxent. Tampoc els sempre inconformistes del Cau Grillat, els Pedemonte, Rabat, Anglas, Bilbeny —que va arribar a conseller, si no vaig errat— i molts més.

Els capdavanters de *Nosaltres Sols*, d'Estat Català, eren l'admirat Layret, en Domènec Gironès, l'Esteve Albert i en Joan Bachs, a més de tota una colla de persones bones i nacionalistes d'ordre, com en Ballescà i en Tinet Serra. En Joan Layret, profundament creient, era una criatura molt llesta, amb dots de comandament i crec que amb un alt sentit polític, però, sobretot, apassionat per Catalunya, un vailet, jo diria, insubstituïble, sempre de bracet amb en Bachs, en Gironès i la colla, marcant la pauta més pura del separatisme.

Un home que vaig tractar poc, però que admirava, era l'Albert Puig, oblidat de sempre ja que mai en cap ressenya o comentari no n'he vist ni una menció, i crec que era una persona obrera, molt intel·ligent i de gust refinat. Va fer situar en un escaient racó del parc un bell nu, no sé si obra d'en Llauradó o de Viladomat, que en acabar la guerra va ser retirat, suposo que per la seva poca decència. Passats tants anys em plauria de saber si dorm el son de l'oblit en algun magatzem municipal (com l'obelisc de la plaça de Santa Anna), si fou destruït o si algú, amb els calerons de la venda va anar a can Dimas a dinar tot un mes seguit. Si encara existís, potser seria hora de posar-lo, precisament en record de l'Albert Puig injustament oblidat.

També vull remarcar la gran categoria de l'excepcional Julià Gual, per a tothom *Jordi Cançons*, bon escriptor i excel·lent poeta, però, sobretot, persona senzilla i humana, que vessava una pura alegria i un gran humor. Va ésser la figura emblemàtica dels medis literaris del Mataró dels anys vint i trenta. I amb en Marçal Trilla i Rostoll, l'Anton Marfà i en Jaume Llavina, entre d'altres, un dels creadors d'aquell extraordinari *Diari de Mataró*.

També com a poetes destacaven en Francesc Rosseti, home del Cau i d'Esquerra, i en Monclús.

En un altre aspecte, recordo molt bé el senyor Vicenç Esteve, amb qui vaig conviure a la *Mitja Taronja*, i els amics Francesc Belcos, Vilaret, Pastor i Calafell, del teatre de l'Iris, els qui formaven la companyia Illa-Comas i el grup del Centre Catòlic. Però, sobretot, cal no oblidar mai el bon poeta i dramaturg Tomàs Ribas, també poc valorat.

Sens dubte n'hi ha més, gràcies a Déu.

Lluís Terricabres i Molera

El Regiment Pirinenc núm. 1 de Catalunya, incorporà un bon nombre d'esportistes mataronins de la Unió Excursionista de Catalunya i atletes del Laietània i de l'Iris. Joan Ballescà i Prat, un dels voluntaris, ho recorda tot seguit.

EL REGIMENT PIRINENC NÚM. 1 DE CATALUNYA

Aquell estiu de 1936 tota la meva il·lusió i la de la majoria dels esportistes estava centrada en les Olimpíades Populars que, en contraposició amb els Jocs Olímpics de Berlín a major honra i glòria de Hitler, s'havien de celebrar a Barcelona. En elles, a més d'esportistes de diverses nacions, hi participarien també seleccions de ciutats, entre elles Mataró, i jo era un integrant de la selecció mataronina d'atletisme. Quan el matí del 19 de juliol sentírem les canonades que venien de Barcelona, vam creure que assenyalaven l'inici de les Olimpíades Populars. Anàvem ben errats d'osques !.

El que passà aquell dia, i sobretot els mesos que seguiren, és malauradament prou sabut. Molts havíem cregut, il·lusos, que aixafats els sediciosos a Barcelona la revolta militar no duraria i que aviat la vida reprendria el seu curs normal. Veient, i sofrint, el que succeïa, estàvem decebuts, desorientats, astorats, sense poder acabar d'entendre-hi res. Semblava talment com si l'aixecament militar hagués premut el detonador, fent esclatar l'odi i el sentiment de venjança de les capes socials més marginades i més incultes de la societat que assolaven les nostres contrades. Però aïllats, què podíem fer per aturar aquesta disbauxa, aquesta bogeria sagnant? Perquè si nosaltres, la majoria de classe mitjana, nacionalistes catalans i, molts, catòlics, no podíem acceptar resignadament la bandera vermell-negre de la FAI, tampoc no podíem, malgrat el que passava, aixoplugar-nos sota la bandera negre-vermell-negre de Falange —que on dominava també assassinava els seus contraris— ni de la *rojogualda* dels militars facciosos que volien enderrocar la República i, amb ells, l'Estatut de Catalunya. Foren uns mesos espantosos durant els quals ens debatíem en un infern de dubtes, de vergonya i, per què no confessar-ho, amb un sentiment de culpabilitat.

No fou fins a finals d'octubre que arribà l'oportunitat de poder fer quelcom de profitós per al que volíem. El govern de la Generalitat adonant-se, per fi!, de la necessitat de comptar amb una força militar pròpia amb la qual poder confiar per acabar amb els excessos de tota mena que infestaven Catalunya, especialment les comarques frontereres, féu una crida als excursionistes i als muntanyencs, homes físicament i moralment preparats per al que d'ells s'esperava, perquè ingressessin al Regiment Pirinenc núm. 1 de Catalunya, popularment anomenat Milícies Alpines. L'adhesió i la resposta dels muntanyencs fou entusiasta, i d'aquesta manera la Generalitat comptà amb una força que contribuí a netejar la Cerdanya dels *incontrolats* del cacic *Faiero*, el tristament famós per les seves atrocitats *Cojo de Málaga*, defensà amb èxit el palau de la Generalitat durant els Fets de Maig de 1937 i, al front dels Pirineus Aragonesos posà molt alt el nom de

Catalunya fins que, en crear el govern central espanyol l'*Ejército Popular*, el regiment fou dissolt i els seus homes inclosos en la 72a. Brigada Mixta de Xoc, sota comandaments comunistes.

Així acabà el Regiment Pirinenc núm. 1 de Catalunya, l'única força militar a la guerra d'Espanya depenent directament del govern català —no teníem altra bandera que la de les quatre barres— que, malgrat els requeriments, cap de caràcter crematístic, que se li ha fet, mai la Generalitat actual no ha volgut ni reconèixer ni tan sols recordar que hagi existit.

Per què?

Joan Ballescà i Prat
del Regiment Pirinenc núm. 1 de Catalunya

Grup de voluntaris mataronins al terrat de la caserna del carrer de Balmes, Barcelona (novembre 1936).
Per fileres, d'esquerra a dreta: Josep Auladell, Josep Bardia, Josep Jané.
Josep Ibern, Josep Pardàs, Joan Ballescà, Jaume Xivillé, Ramon Pla, Joan Sala, (x.x.)
(Santana), Domènech, (Camí), Grau Cot, Llibert Comte.
Jaume Llopart, Santiago Lleonart, Joan Prat.
Els voluntaris entre parèntesi no eren mataronins.

L'any 1939 marxaren a l'exili nombrosos mataronins. Alguns per molt de temps, altres per sempre. En molts casos fins a la fi de la Dictadura. Josep Xaubet i Vilanova, historiador, analitza tot seguit algunes característiques de l'exili dels mataronins.

Tots els catalans han d'ésser uns, sense diferències, per a treballar plegats per un mateix sentiment patriòtic. Catalunya sotmesa, el seu idioma sense territori, els seus valors culturals i polítics perseguits o a l'exili... Davant d'això, tots uns i amb una sola obsessió, amb una sola voluntat tenaç i continuada, que té un nom: Catalunya!

Lluís Companys

APROXIMACIÓ HISTÒRICA A L'EXILI CATALÀ A TRAVÉS DELS MATARONINS

L'exili es produí de resultes de la derrota a la guerra civil. Quan el 5 de gener de 1939 es trencà el front català, avançaren de forma imparable els franquistes, els seus aliats italians del CTV i els alemanys de la Legió Cóndor, molt interessats a prendre Catalunya. Durant l'ofensiva d'Aragó, els franquistes haurien pogut ocupar Catalunya, però llavors, al 1938, hi havia la possibilitat d'una intervenció francesa, conjurada per la pusil·lanimitat i la hipocresia dels fariseus europeus —igual com s'esdevé actualment envers Bòsnia i Hercegovina— a la conferència de Munic el setembre del mateix any.

Ara, a l'hivern de 1939, la posició estratègica d'Itàlia era encerclar França i evitar que s'estengués la seva influència sobre una Catalunya, amb Menorca, independent o simplement republicana, perquè llavors amenaçaria les seves aspiracions d'hegemonia naval a la Mediterrània occidental. Menorca era massa a prop de Sardenya i Itàlia. Així mateix, s'interrompria la ruta militar francesa que des de Marsella anava al nord d'Àfrica, que durant la Primera Guerra Mundial fou tan important.

Per això s'entén tan bé que els soldats italians que passaren per Mataró cridaven com a consigna *A Parigi*. (1) També per als alemanys la victòria franquista era una cosa pròpia: els rètols de carreteres prop de Cervera en ser ocupada, van ser escrits en alemany (2).

L'ÈXODE.

Davant el perill de l'ocupació franquista, es produí una fugida massiva de la població, no sols dels combatents. Fins i tot, el president del govern espanyol, el socialista doctor Negrín, digué cínicament que els exiliats eren el millor plebiscit a favor del seu govern.

QUANTS SE N'ANAREN?

El nombre de republicans que passaren la ratlla fronterera, Javier Rubio l'ha calculat en 464.000 persones, de les quals més de 100.000 eren dels Països Catalans (3).

A la primera quinzena d'abril de 1939, a Catalunya Nord hi havia 229.000 refugiats sobre una població autòctona de 223.000. I a mitjan desembre havia disminuït fins a 140.000 a tota França, quasi la meitat d'ells dels Països Catalans.

També al Nord d'Àfrica hi hagué refugiats procedents dels ports del País Valencià al març de 1939.

No s'ha pogut calcular quants mataronins marxaren a l'exili. Es fa difícil de saber-ho a hores d'ara, però pensem que foren molt nombrosos.

Joan Peiró, vist per Virol. Diari *Llibertat*, 12 gener 1937.

QUI SE N'ANÀ?

Els responsables i els dirigents polítics encapçalaven les llistes de la repressió franquista. S'hagueren d'exiliar per molt de temps, alguns per sempre.

Els polítics, començant per la més alta autoritat, el president Companys, i acabant per l'últim regidor d'Ajuntament. La intel·lectualitat catalana, científics com el doctor Trueta, que serà sogre de Trias Fargas, literats i escriptors com Josep Carner, el mestre Pompeu Fabra, els artistes de renom mundial com Pau Casals... És a dir, tots els quadres de la nació catalana. (4) No marxaren voluntàriament, sinó perquè el franquisme els amenaçava. Aquest règim volia extirpar tot allò que fos català. Dugué a terme una política deliberadament repressiva en contra de qualsevol signe de catalanitat i contra els catalans. Fins i tot un escriptor gens significat políticament com Carles Rahola fou afusellat a Girona, i abans ho havia estat un catòlic com Carrasco i Formiguera, fets ben simptomàtics.

El franquisme intentà d'anorrear el país i els seus habitants matant els quadres dirigents i provocant el terror a qui romangué o no pogué fugir. A qui no podien sotmetre, el mataven, així provocaren l'exili.

La gran majoria dels qui s'exiliaren fou gent comuna, del poble. Els mataronins que marxaren camins de l'exili enllà foren molt nombrosos. N'esmentarem alguns dels més coneguts: l'exbatlle Salvador Cruxent, en Joan Layret, l'Eroles, Pasqual Leal, Jaume Lluís, F. Lladó, Joan Peiró, Julià Gual... i un llarg etcètera.

Joan Peiró (1887-1942), quasi diàriament era a les dependències de la casa de la ciutat, durant els dies de l'ofensiva franquista, donant ànims a qui l'escoltava, comentant les notícies més fantasioses que corrien de boca en boca. Tota la seva família hagué d'exiliar-se per raons òbvies. Els franquistes obriren expedient a la *Causa General* a tots i cada un d'ells. En marxar deixà 675 pessetes de la seva mesada del Forn del Vidre (5) *devengadas pero no cobradas* (6). Després de la derrota francesa el 1940, seria lliurat a Espanya per la Gestapo alemanya i afusellat. (7)

Un altre nom conegut fou Julià Gual (1905-1964). Es quedà fins a l'últim moment; a la seva dona, el fill i el pare, els féu marxar abans. A casa seva, muralla de Sant Llorenç, hi deixà penjant la bandera francesa, per raó de la ciutadania de la seva dona Rita, nascuda a la Catalunya Nord, pensant que així la salvaguardaria de cap saqueig o requisa. Fou la primera casa on entraren els italians llavors de l'*alliberament*.

No es pogueren reunir per creuar la frontera. La seva família pogué passar a la casa pairal de la Cerdanya, però ell fou internat en el camp d'Argelers, set vegades que en sortí i unes altres tantes que el tornaren a agafar. Afortunadament, els seus el podien visitar sovint i li entraven menjar i altres coses que necessités. (8)

Joan Layret (1911-1975) tingué més sort. Va saltar la filferrada d'Argelers, a fora el recollí Fèlix Millet en un auto. Aconseguí un salconduit i pogué anar de camp en camp recuperant catalans (en tragué 18.000) per treballar per al Departament de Municionament. Aquest buscava especialistes a través de les prefectures, pagant sou, enfrontat a l'exèrcit que hauria preferit que

Salvador Cruxent, vist per Virol. Setmanari *Combat*, 30 maig 1936.

Josep Abril i Argemí.
Almanac del
Diari de Mataró (1932).

els catalans s'allistessin a la Legió. Layret fou un dirigent polític que ha restat bastant en l'anonimat, potser perquè era d'Estat Català, però tingué un paper destacat durant els anys de la guerra i després a l'exili, arribant a exercir càrrecs polítics; participà en la formació del govern Irla. Morí a Veneçuela. (9)

Joan Ballescà, també d'Estat Català, passà pels camps i les companyies de treballadors; agafat pels alemanys, trigà nou anys a tornar. A la porta del camp es trobà Layret, que treballava per compte del *Comité National Catholique d'Aide Aux Refugiés de l'Espagne.* (10)

Salvador Cruxent pogué saltar a Amèrica i tornà cap als anys cinquanta.

Josep Reniu i Calvet també atravessà la frontera, anà a parar al camp de concentració, però se n'escapà amb un company al cap d'uns dies. En el camp, repartia embotit que portava en una maleta. Fou portat a la frontera d'Hendaia-Irun i internat al camp de Rota, Cadis.

La majoria de les històries dels mataronins exiliats són semblants, centenars i centenars, però no han estat recollides ni documentades, amb prou feines resten a la memòria de les seves famílies. De molts no queda cap testimoni, bé perquè desaparegueren en la voràgine de la guerra mundial o bé perquè les seves famílies, úniques que podrien servar-ne el record, també restaren destruïdes.

Són històries personals de la gent corrent: soldats, dones i criatures, civils de totes les edats i condicions, que hagueren de fugir per por a la repressió.

QUI NO SE N'ANÀ.

Els exiliats deixaren darrera seu una part de la seva història, de les seves vivències, els records, l'enyorança, casa seva... una part de la història dels Països Catalans, i deixaren un país desestructurat, sotmès a la barbàrie, més greu que la de 1714.

Restaren els qui no pogueren marxar pel motiu que fos, qui es creia segur per no haver-se manifestat políticament, aquells qui esperaven prosperar adaptant-se a les circumstàncies, els porucs o covards, i molta de gent corrent que podríem qualificar d'indiferent davant la situació política. Sobre tots ells ja derrotats, la maquinària de l'estat franquista deixà caure la seva repressió inhumana, sòrdida, freda, mecànicament pensada i sistemàticament executada per anihilar-los socialment i com a nació.

Refugiats a l'estació del Voló (Rosselló)

És prou conegut el cas de Josep Abril, afusellat el 16 de març de 1939 als 70 anys, per haver estat el primer batlle republicà el 14 d'abril de 1931. (11) És l'únic motiu que ens sembla plausible, ja que de la instrucció del seu expedient processal no es deriva cap motiu ni criminal ni penal. S'addueix com a càrrec que comunicà la mort del Dr. Samsó, la qual cosa no s'ha pogut

mostrar històricament que esdevingués, malgrat testimonis contrastats (12). A l'expedient es diu que *dirigió la palabra a las masas desde el ayuntamiento después de haberlo hecho un representante de la FAI, el que dió a conocer en el asesinato perpetrado aquel mismo día en la persona del que fué rector de Santa María* (13).

Aquest expedient fou obert després d'haver estat jutjat sumàriament pel *Juzgado Militar Especial de Liquidaciones*, i condemnat per rebel·lió militar el 8 de març de 1939. Instruït, evidentment, amb la intenció de justificar-ne l'afusellament i en aplicació de la *Ley de Responsabilidades políticas* de 9 de febrer de 1939, que tenia la finalitat de castigar exemplarment els vençuts. En aquesta llei també es preveia la confiscació de béns. Com que l'Abril, sabater d'ofici (14), era pobre, en data de 9 de juny de 1944 es deixà sense efecte la confiscació, cinc anys després de l'execució! Com que vivien a la llar la vídua, na Neus Sànchez, un fill solter, Plató, de 20 anys, i un altre fill, Just, de 27 anys, fuster, la setmanada del qual de 60 pessetes, era l'únic ingrés de la família, no hi havia res per a confiscar. (15)

L'EXILI POLÍTIC.

Havent-se d'exiliar els càrrecs polítics, també s'exiliaren les institucions elles mateixes; la principal, la Generalitat, però també tots els quadres polítics, sindicals i socials d'ajuntaments i organitzacions públiques i privades.

El govern es reuní per última vegada a Barcelona el 21 de gener de 1939. De resultes de la situació bèl·lica es decidí d'evacuar la ciutat de Barcelona i traslladar el govern a Olot. El president s'instal·là a l'Agullana i passà la ratlla fronterera per la Vajol el matí del 5 de febrer.

El govern de la Generalitat a l'exili era el mateix que es constituí a Barcelona el juny de 1937, però a causa de l'enfrontament entre ERC i PSUC feia temps que era inoperant, i mai no es tornà a reunir a l'exili, malgrat les pressions del PSUC perquè es fes. Això provocà un buit governamental.

El president Companys s'obstinà a voler dirigir la política catalana malgrat el rebuig de la classe política, al qual hem d'afegir que entre l'exili s'estengué la voluntat que ningú que hagués exercit càrrecs de govern en els darrers temps de la guerra civil formés part del futur Consell Nacional que hauria de representar l'exili.

Armes dipositades a la frontera

Entre els sectors nacionalistes radicals, separatistes (avui en diríem independentistes), es considerà que el marc de la constitució republicana i de l'estatut ja estaven superats i que calia buscar la independència de Catalunya com a única alternativa. Fruit d'això, fou el Consell Nacional de Catalunya, encapçalat per Carles Pi i Sunyer, amb Josep Maria Batista i Roca de secretari. Aquest consell tenia la seu a Londres durant els anys de la guerra mundial i funcionava a tots els efectes com un més dels governs a l'exili dels països ocupats pel nazi-feixisme.

La delegació d'aquest consell a Amèrica presentà un memoràndum redactat per Josep Carner-Ribalta, titulat *The case of Catalonia*, a la conferència inaugural de l'ONU, el 25 d'abril de 1945 a San Francisco, Califòrnia, però no es tingué en consideració a l'ordre del dia.

El Consell fou torpedinat per Josep Tarradellas i la política catalana des de llavors no volgué superar mai el sostre de l'estatut de 1932. (Una de les reivindicacions de l'Assemblea de Catalunya el 1971 era aquest estatut). També havia

dissolt el darrer govern en temps de l'anterior president, Josep Irla, que per això dimití. Tarradellas no volia que ningú li fes ombra.

Al 1954, a Mèxic, Tarradellas fou elegit president de la Generalitat a l'exili, en una sessió una mica estranya, i després que Pau Casals hagués rebutjat el càrrec que li havia estat ofert prèviament. El nou president considerà que no havia de formar govern fins que no tornés a Catalunya.

ETAPES DE L'EXILI.

Una llegua per davant de les tropes franquistes, dies abans que arribessin, es formà una onada de refugiats que fugien per les carreteres i camins de tot Catalunya. Des del 20 de gener de 1939 que per Mataró passava aquesta corrua de gent que, com més avançava el temps, més atapeïda es feia. Des del 23 tots els organismes dels tres governs, el de la Generalitat, el d'Euskadi i el de la República, evacuaren Barcelona.

L'ambient era de total naufragi, de campi qui pugui. A l'ajuntament de Mataró quedaven pocs regidors, fins el secretari, el valencià José Sansegundo Uclés, havia estat cridat a files feia uns mesos. També a l'ajuntament es preparava l'evacuació. S'esdevingué que per aquells dies, adreçant-se als presents, en Jaume Lluís digué:

- *Jo no sé què fareu vosaltres, però jo me'n vaig.*

El secretari habilitat, en Salvador Cuadras Romà, respongué:

- Us n'aneu i a mi em deixeu?

- *Ja et vindrem a recollir quan ens n'anem.*

I, efectivament, la nit del 27 passaren a buscarlo amb l'auto de l'Ajuntament, però aquell preferí quedar-se en l'últim moment, perquè considerà que només havia complert amb la seva feina i prou. De dia, a l'Ajuntament, ell i son pare cremaren molts papers oficials que podien resultar comprometedors. Després seria depurat i se li faria el buit social. (16)

L'Esteve Albert i en Joan Bachs vingueren en cotxe oficial de la policia de la Generalitat des de Barcelona i anaren a Dosrius a passar la nit. Allà la seva família li donà una cadena d'or, pel que pogués passar. La va anar desfent anella per anella. El dia 27 de gener passaren per Mataró camí de França.

Joan Layret també s'hi aturà de pas, anà al local d'Estat Català, a la plaça de Santa Anna, on ara hi ha el banc Central, cremà els fitxers i recollí la bandera estelada. (17)

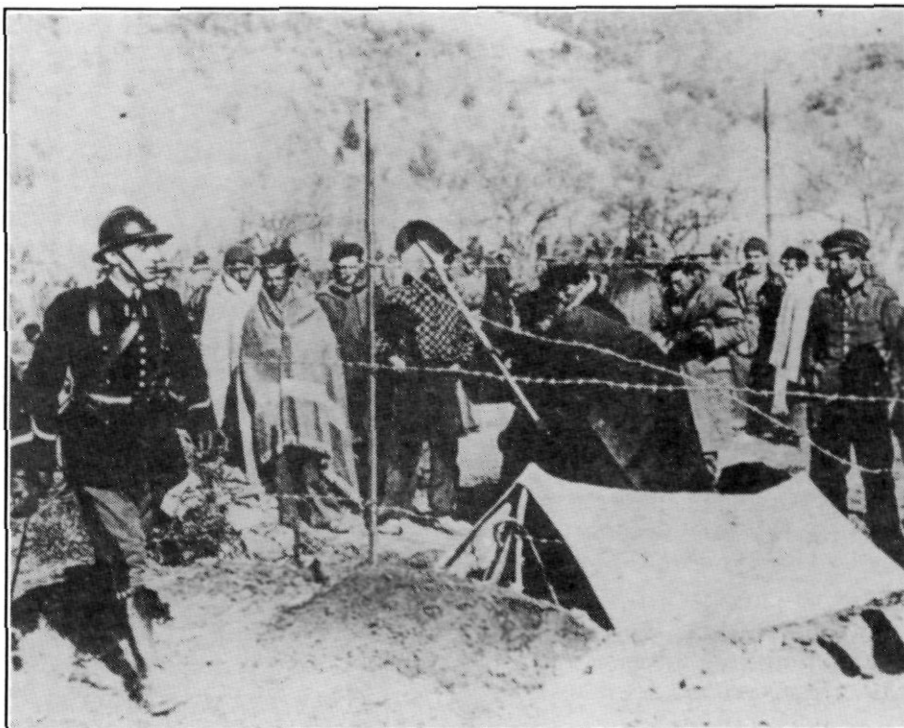
El mateix 27 de gener l'estat francès obria la frontera a la població civil fugitiva. El 29 ja es calculava en 13.000 els refugiats. La família Peiró feia uns quants dies que s'esperava al Pertús. Quan obriren el pas només deixaren entrar les dones, la mare Mercè Olives, i les filles. Els nois s'hagueren d'esperar uns quants dies més. Joan Peiró, bo i disposant de passaport diplomàtic, no l'utilitzà mai i s'esperà amb la seva família i en cap moment no l'abandonà. (18)

Havent travessat la frontera, els refugiats eren separats i classificats, els militars en un costat, dones i criatures i no combatents en un altre. S'habilitaren camps de vacances, refugis, cases de colònies, per a la població civil, i camps de concentració per als homes en edat militar. Les dones Peiró foren a parar a un d'aquests camps per a civils, a Presqui de Cruson (Bretanya), vila regida per socialistes. La municipalitat es portà força

Soldats republicans en arribar a Argelers

bé, però la població civil al principi estava molt influenciada per la propaganda antirepublicana. A d'altres llocs el tracte no fou tan bo, ja que la premsa de dreta presentava els refugiats com a criminals. (19)

La secció núm. 2 del camp del Barcarès

Les picabaralles entre els republicans continuaren a l'exili. Hi havia dos organismes antagònics d'ajuda als refugiats, el SERE (*Servicio de Emigración de los Republicanos Españoles*) i la JARE (*Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles*), en tots dos participaven representants catalans. Formant part de la JARE com a vocal, Joan Peiró tingué un avió preparat per volar a Mèxic llavors de la derrota francesa, però amb les maletes ja fetes, es negà a embarcar-hi amb l'expedició de tots els altres vocals mentre hi hagués refugiats a França.

Els homes foren internats a camps de concentració improvisats, en els quals no hi havia res de res. Al Barcarès només la sorra de la platja i filferrades. A Sant Cebrià, filferros i arena. A tot arreu igual. El primer dia hom el passà al ras, fins que amb mantes o amb el que es podia s'improvisaren aixoplucs.

Passats els Pirineus, Joan Ballescà, que estava al batalló basco-català i provenia de les antigues milícies alpines, anà a parar al camp d'Argelers on no hi havia res de preparat, el camp ras. S'hagueren de fer forats a la sorra per protegir-se del vent. Després de quatre mesos fou traslladat al camp d'Agde (Arieja). D'allà en sortí per anar a treballar per als francesos.

El fred, la manca de menjar i de medecines i les males condicions higièniques feren que molts d'aquests internats emmalaltissin o morissin. L'any 1939, al camp d'Argelers es registren 164 morts, al de Sant Cebrià, per una epidèmia de tifus, 190; a Montoliu, 87 durant el mateix any, i així a tot arreu. En el període comprès entre el 21 de gener i l'1 de març de 1939 el nombre de republicans morts en els diversos hospitals o centres sanitaris fou de 361. (20) La totalitat de les defuncions no s'ha pogut comptabilitzar, però foren molt nombroses, alguns milers. (21)

A les penalitats, s'hi sumaven la desmoralització per saber-se derrotats i la depressió moral conseqüent.

La rebuda feta per les autoritats franceses fou *apoteòsica*: policia a la frontera, l'exèrcit també, *pelotons* de guàrdies mòbils, negres senegalesos, *spahis* nord-africans... Els soldats, desarmats en traspassar la frontera. *Allez, allez*, de males maneres, foren encaminats cap als camps. Les armes, amuntegades arran de la carretera. Reclamades per Franco com a botí de guerra, moltes les hi foren tornades. Les que no, ruixades amb benzina i se'ls calà foc. Sis mesos després, els francesos anaven bojos buscant armes per defensar-se de l'Alemanya hitleriana.

Al Rosselló, els principals camps que hi havia eren el d'Argelers, amb 90.000 internats, el de Sant Cebrià, amb 80.000, el del Barcarès, 60.000, Ribes Altes. Al Vallespir, Arles i Sant Llorenç de Cerdans. A la Cerdanya, Montlluís, La Tour de´Querol. A d'altres departaments tenim els de Vernet i Agde (Arieja), aquest darrer reservat exclusivament per a catalans del Principat; Setfonts, Gurs, etc. També hi havia el castell de Cotlliure, considerat un lloc de càstig per a presos *perillosos*.

Els camps del Nord d'Àfrica, com els d'Orà, Djelta, i altres, foren més durs, a causa de la climatologia i del tracte dels escarcellers.

L'AJUDA ALS REFUGIATS.

A més dels ja esmentats SERE i JARE, els catalans crearen la fundació Ramon Llull, semioficial, que amb pocs recursos ajudà tant com pogué. Per la Generalitat foren creades l'*Ouvre d'Entraide aux Républicans Catalans* i el *Comité d'Aide aux Intellectuels Catalans*. Els organismes catalans foren molt més imparcials a l'hora de repartir la seva ajuda que els SERE i JARE, acusats d'amiguisme.

A França existien diverses organitzacions, una d'elles era presidida per Fèlix Millet i Maristany. Es tracta del *Comité National Catholique d'Aide Aux Refugiés de l'Espagne*, que era dirigit pels cardenals Verdier, arquebisbe de París, i Feltin. La responsabilitat dels camps del Rosselló li fou atribuïda a Joan Layret. A Montpeller hi havia la família Torres de Mataró. El pare havia estat regidor d'ERC, Layret el féu delegat seu. Gent com ells, dotats de passi per entrar i sortir, feien d'enllaç entre els de dins i els de fora, com ara Maurici Serrahima.

Pau Casals, personalment, des de la seva residència de Prada, recaptà diners i organitzava trameses de material, roba i aliments, per als camps.

L'organització religiosa dels Quàquers distribuí menjar i roba, medicaments i material sanitari. La seva ajuda començà amb l'esclat de la guerra civil i es perllongà fins a 1947. (22)

LA SEGONA GUERRA MUNDIAL.

Després d'una campanya de 44 dies, França es rendí al III Reich hitlerià. Molts refugiats catalans que llavors es trobaven en companyies de Treballadors franceses foren capturats pels alemanys. Com que no eren reconeguts com a combatents francesos, foren internats en camps d'extermini nazis. Països neutrals els rebutjaven. Això és el que li passà al mataroní Francesc Verdalet. Havent traspassat la frontera franco-suïssa per Delle (Belfort), fou retornat per les autoritats d'aquest darrer país. Morí un any després al camp de Gussen, víctima d'una injecció de benzina a la bena. (23)

Al setembre de 1940, en una entrevista a Berlín entre el ministre falangista Ramon Serrano Suñer (de pares catalans, per cert) i l'homòleg nazi Joachim von Ribentrop, aquell no volgué reconèixer com a espanyols els exiliats republicans, i per això els alemanys els identificaven als camps amb el distintiu blau dels apàtrides. En aquesta mateixa entrevista es desprèn que també Serrano Suñer demanà Companys, ja que fou detingut poc després, el 13 de setembre. Per als catalans, el franquisme els ho prengué tot, àdhuc la pàtria, i els nazis fins la vida. A Mauthausen, els anys 1941-1942 hi moriren 10 mataronins. (24)

Llavors de l'alliberament del camp de Mauthausen, els catalans també participaren en la resistència armada del Comitè Internacional a l'interior del camp contra els nazis.

Joan Ballescà tingué la *gran sort* de ser a la part de França ocupada pels alemanys, que el capturaren i el tancaren en un camp. Allà només resistien els més joves. Explica que cada matí havien de recollir i amuntegar els cadàvers dels morts a la nit. (25)

Panoràmica del camp del Barcarès.

Homenatge a Pau Casals a la Casa de la Vila de Prada

Joan Peiró fou detingut, a causa d'una mala coincidència, a la demarcació de les dues zones franceses; portat a Alemanya, fou reclamat per Serrano Suñer. Dut a la DGS de Madrid, fou torturat. Tancat a la presó de Paterna, al País Valencià, li oferiren de salvar la vida a canvi de col·laborar a la sindical falangista CNS. Havent-s'hi negat, fou afusellat el 24 de juliol de 1942.

També Lluís Companys fou detingut per la Gestapo, fou lliurat als espanyols a la frontera d'Hendaia sense cap tràmit legal i contra tot dret internacional. Allà se li féu la darrera fotografia pel policia que el custodiava, com a prova que el lliurava en bon estat. Fou portat a la DGS de Madrid, torturat, i després d'un procés militar a Montjuïc fou afusellat el 15 d'octubre de 1940. Companys morí amb *Visca Catalunya* als llavis. (26)

Caldrà recordar que fou l'únic cap polític d'una nació que mai el nazi-feixisme hagués matat. Poquíssims caps d'estat romangueren en poder nazi, sobre algun d'ells, com ara el rei de Bèlgica, hi planà l'ombra del col·laboracionisme.

LA RESISTÈNCIA.

Infinitat de catalans formaren a les forces de la Resistència francesa (les FFI) i actuaren fent sabotatges, passant informació als aliats, creant xarxes d'evasió de presoners i aviadors aliats caiguts a França. Joan Layret formà part d'una d'aquestes xarxes junt amb tres gendarmes. Els soldats alemanys guardes de frontera sabien català, prova que el seu comandament entenia que eren catalans els organitzadors d'aquestes xarxes. També Layret estigué relacionat amb els serveis d'intel·ligència anglesos a través de la seva vella coneixença amb un nacionalista escocès, Donald Darling.

Joan Font, de Palafrugell, company de Joan Peiró, multicondecorat pel govern francès, anà amb un grup especial al Canal per fer saltar les bases de les V-1, però no hi arribà mai. En Font havia treballat a Mataró a la pastisseria de can Llançà. El 1939 es retirà per Prats de Molló. Passà pels camps de Prats de Molló, Argelers i Setfonts. Treballà de xofer del consolat de Mèxic a Montalbà, i d'escorta d'Azaña. El 1940 entrà a la resistència. Les primeres armes de què disposaren fou un dipòsit amagat a Prats de Molló. Durant l'ocupació el seu grup portava a cap accions de sabotatge i de paraxutatge. (27)

Els catalans de les FFI alliberaren molts de pobles de la dominació nazi durant l'estiu de 1944. Un d'aquests fou Prada de Conflent. A la resistència francesa hi havia menys francesos que els que es presentaren voluntaris amb els nazis per anar a lluitar a l'URSS.

Així mateix, a la Legió i a altres tropes hi hagué catalans que lluitaren a tots els fronts, a Noruega el 1940, al Nord d'Àfrica el 1941-43; a l'alliberament de París el 25 d'agost de 1944, els primers blindats de la segona divisió blindada, del general Leclerc, que hi entraren, molts eren portats per catalans; així en Bonet de Mataró, conduïa el que passà primer per sota de l'Arc de Triomf als Camps Elisis. (28)

LA PAU I LES ESPERANCES FRUSTRADES.

Després de la guerra els refugiats hagueren de refer la seva vida, veient com s'escolaven els anys i l'esperança d'un retorn proper s'esvaïa. Les democràcies, malgrat el boicot a l'Espanya de Franco els anys 1946-50, no volgueren fer caure aquesta dictadura, ni els intents militars dels republicans reeixiren, encara que la invasió de la Vall d'Aran l'octubre de 1944 va estar-hi a punt. Els aliats tampoc no volgueren reconèixer els esforços catalans per l'alliberament. Ja s'ha dit que no deixaren tractar el cas de Catalunya a l'ONU.

A França, principalment, a altres països europeus i a les repúbliques hispano-americanes, feren la seva vida i hi arrelaren els catalans, acabant per ocupar alts càrrecs i reconeguts en les principals institucions d'aquells països, com a les universitats, etc. Cruxent estigué a Amèrica fins als anys 50. Layret preparava les maletes per tornar quan morí a Punto Fijo, Veneçuela, el setembre de 1975.

Els exiliats tingueren una intensa vida associativa i cultural, s'agruparen, feren casals pertot arreu, en uns anys en què a l'interior el desert i l'estultícia ho dominaven tot. A Amèrica, a Mèxic, a l'Argentina, a la Catalunya Nord, publicaren centenars de llibres, revistes com *Terra Lliure* de Perpinyà, on escrigué Julià Gual. Fundaren empreses de tot tipus: Joan Layret tenia un negoci d'importació i exportació d'agulles de gènere de punt. Julià Gual creà la llibreria *Catalunya* a Perpinyà, centre de trobada de tots els mataronins que sortien d'Espanya.

Es feren concerts, recitals de tot tipus. Pau Casals promogué els Festivals de Música de Prada, des de 1945 fins als anys setanta. Cal recordar que Julià Gual en fou organitzador en qualitat de secretari particular del mestre. Dos anys després del traspàs de Pompeu Fabra a Prada, on és enterrat, el 1950 es feren a Perpinyà els Jocs Florals de la Llengua Catalana, en els quals tingué un paper destacat Julià Gual.

Es feren infinitat de cursets d'història, de literatura, de llengua. Es fundaren esbarts dansaires. Emissions de ràdio, com *Aires del Canigó*, per Julià Gual. Els Jocs Florals de l'any 1947, celebrats a Westminster, es retransmeteren en català per la BBC anglesa.

Pel que fa a Catalunya Nord, l'empremta dels sud-catalans serví per reviscolar la seva consciència de catalanitat, i és de les poques coses que hi han deixat pòsit.

CONCLUSIONS.

De mica en mica, però, l'evolució de la societat a l'interior anava separant-se de l'exili i deixant-lo en un apartat testimonialisme anacrònic.

De tota manera, una part molt important de la història contemporània de la nostra nació, política, social i cultural, s'ha fet a l'exili aquests anys. Bo fóra no menystenir-lo i reconèixer-lo. A l'únic lloc on es publicava en català quan no es podia fer a Catalunya era a fora. Els grans literats, Segarra, Carner... escriviren en l'exili. Una part no gens menyspreable de la producció literària d'aquest país s'ha fet fora seu.

S'ha hagut d'esperar que la primera i segona generacions que no visqueren la guerra civil es fessin adultes, perquè reprenguessin el camí interromput, i després d'un gran hiatus en tots els sentits, les conseqüències del qual encara estem vivint i es deixaran sentir per molt de temps.

El llegat dels catalans a l'exili ha tingut importància mundial.

Quan el secretari general de l'ONU, U'Thant, condecorà Pau Casals amb la Medalla de la Pau per haver compost l'Himne de les Nacions Unides, el dia de la seva estrena solemne, el 24 d'octubre de 1971, Pau Casals, davant de totes les Nacions Unides, improvisà aquell breu però bell discurs en el qual digué *I am Catalan.*

Josep Xaubet i Vilanova

Jocs Florals de la Llengua catalana a Perpinyà i primera gran consagració oficial de la nostra cultura a la Catalunya Nord.

NOTES.

1.- *Civitas Fracta* II, p. 42.

2.- Testimoni de Josep Maria Layret, agost de 1986.

3.- DÍAZ ESCULIES, Daniel. *Entre filferrades...*, p. 61.

4.- Una llista breu de personalitats a *Homenatge a Pau Casals*, UCE, 1986. Heus-la ací: Pau Casals, Pompeu Fabra, Pons, Puig, Arnau, Fors, Guasch, Alavedra, Banús, Gual, Verdaguer, Lladó, Garcia, Vila, Claret, Vigo, Padró, Güell, Planes, Soler, Soldevila, Guix, Macià, Giner, Tarradellas, Xammar, Rivura, Pujols, Moragues, Mestres, Llevadot, Rahola, Casanovas, Figueres, Duran, Cornudella, Pagès, Vidal, Creixell, Crespí, Barrera, Pont, Pou, Prous, Sans, Fontbernat, etc. etc.

5.- Edifici industrial del primer terç de segle, recent enderrocat. L'arqueologia industrial no es valora prou encara.

6.- AMM. Gob. 524.

7.- En un altre paper nostre publicat, *Civitas Fracta* I, 1987, p. 33, es recullen els detalls de la seva detenció. També en fa una semblança biogràfica n'Agustí Barrera a l'article *Joan Peiró: centenari d'un lluitador anarco-sindicalista* a *Mataroscrit* núm. 32, novembre de 1988. Vegeu també el reportatge de Joan Catà als *Maresme* núm. 49 de 26 octubre, i 50 de 3 novembre 1978: *Joan Peiró*. Entrevistes als seus fills Josep i Guillermina, i a Cisquet Sala.

8.- En un altre paper nostre hem traçat la semblança biogràfica de Julià Gual. Vegeu *Un mataroní de Mataró* a *RECULL*, Rogés Llibres. La Juliana. Mataró-Argentona, Sant Jordi 1993.

9.- BARRERA, Agustí. *Joan Layret i Pons. Aproximació biogràfica*, a *IX Sessió d'Estudis Mataronins*, 1992, p. 197-202.

10.- *Col·loqui sobre el final de la guerra civil*, Museu-Arxiu de Santa Maria, 15 d'abril de 1989.

11.- ANC, Presó Model, Mataró 1936-1939.

12.- Si es llegeix al diari *Llibertat* el recull de la ressenya del fet de com es donà a conèixer la notícia de la mort del rector doctor Samsó, entenem que no podia ser l'Abril.

Fet el silenci ha parlat un representant de la FAI, el qual ha dit que aquest matí s'ha començat a fer justícia afusellant de cara l'ex-rector de Santa Maria.

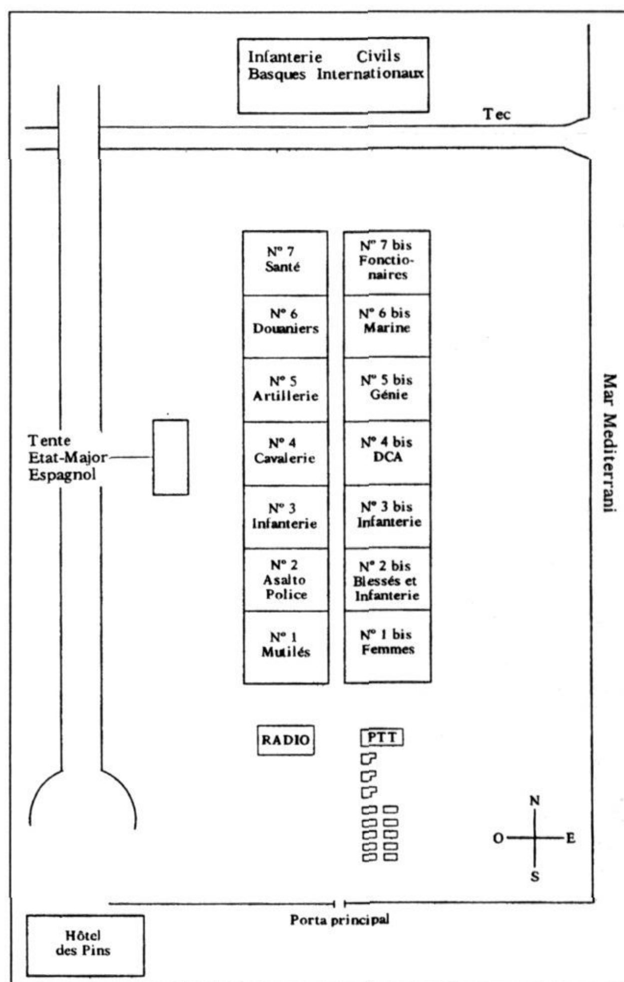
(...)

Després ha parlat Josep Abril, alcalde accidental, en nom de la ciutat, ha promès als milicians que no mancarà res a les seves famílies (...)

Llibertat, núm. 35, p. 1, 1 de setembre de 1936.

13.- AGAP. Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas. Barcelona, año de 1939. Expte. nº 1113.

14.- Tenia la sabateria al carrer de Sant Josep, 39, que encara es conserva idèntica. Es pot veure el rètol sobre la façana.

Camp de concentració d'Argelers

15.- AGAP, expedient esmentat.

16.- Entrevista amb Salvador Cuadras Romà, 18 de març de 1989.

17.- BARRERA, Agustí. *Op. cit.* Per cert, Layret tenia l'estelada amb la qual Macià proclamà l'Estat Català el 1931, i se l'emportà a França. No se sap què se n'ha fet.

18.- CATÀ, Joan. Entrevista esmentada al *Maresme*.

19.- CATÀ, Joan. *Op. cit.*

20.- DÍAZ ESCULIES, Daniel. *Op. cit.*, p. 51, 82, 92, 115.

21.- Segons Sauret, a *L'Exili polític català*, Proa, 1979, p. 170, xifra en 35.000 les víctimes republicanes de la II Guerra Mundial i de la diàspora.

22.- Durant la nostra guerra, els Quàquers tingueren un menjador infantil a Mataró.

23.- BARRERA i PUIGVÍ, Agustí. *Els mataronins exterminats als camps nazis*, p. 113-120, a *VIII Sessió d'Estudis Mataronins*, 1990.

24.- B ... *Op. cit.*

25.- Intervenció de Joan Ballescà al col·loqui esmentat, 15-4-1989.

26.- Carta del seu germà, Manuel Companys, recollida per Miquel Ferrer a *La Generalitat de Catalunya a l'exili*, p. 65.

27.- Entrevista de l'autor amb Joan Font, Banyuls de la Marenda, 3 d'abril de 1988.

28.- Conversa amb Magdalena Lluís, març de 1994.

ABREVIATURES

AGAP: Arxiu General de l'Audiència Provincial de Barcelona.
AMM: Arxiu Municipal de Mataró.
ANC: Arxiu Nacional de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA.

AAVV. *L'exili espanyol a Mèxic, l'aportació catalana*. Ministeri de Cultura. Ajuntament de Barcelona, 1984.

BALCELLS, Albert. *Història del nacionalisme català dels orígens al nostre temps*. Col. Textos i documents, 11, Generalitat de Catalunya.

BARRERA, Agustí. *Joan Peiró: centenari d'un lluitador anarco-sindicalista*, a *Mataroescrit* núm. 32, novembre 1988.

BARRERA, Agustí. *Joan Layret i Pons. Aproximació biogràfica*, a *IX Sessió d'Estudis Mataronins 1992*, MASM-PMC, Mataró 1993.

BARRERA, Agustí. *Els mataronins exterminats als camps nazis*, a *VIII Sessió d'Estudis Mataronins 1991*, MASM-PMC, Mataró 1992.

CARRASCO, Jean. *(1939-1945) La odisea de los republicanos españoles en Francia*. Album-souvenir de l'exil Republicain Espagnol en France. Ed. Nova Lletra, 1980.

CATÀ, Joan. *Joan Peiró*, a *Maresme* II època, núm. 49 de 26 d'octubre i núm. 50 de 3 de novembre de 1978.

DÍAZ ESCULIES, Daniel. *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)*. Ed. La Magrana, 1991.

DÍAZ ESCULIES, Daniel. *Entre filferrades. Un aspecte de l'emigració Republicana dels Països Catalans (1939-1945)*. Ed. La Magrana, 1993.

FERRER, Miquel. *La Generalitat de Catalunya a l'exili*. Aymà. Barcelona 1977.

GUAL, Ramon. Conferència al *Col·loqui sobre el final de la guerra civil*, MASM, 15 d'abril de 1989.

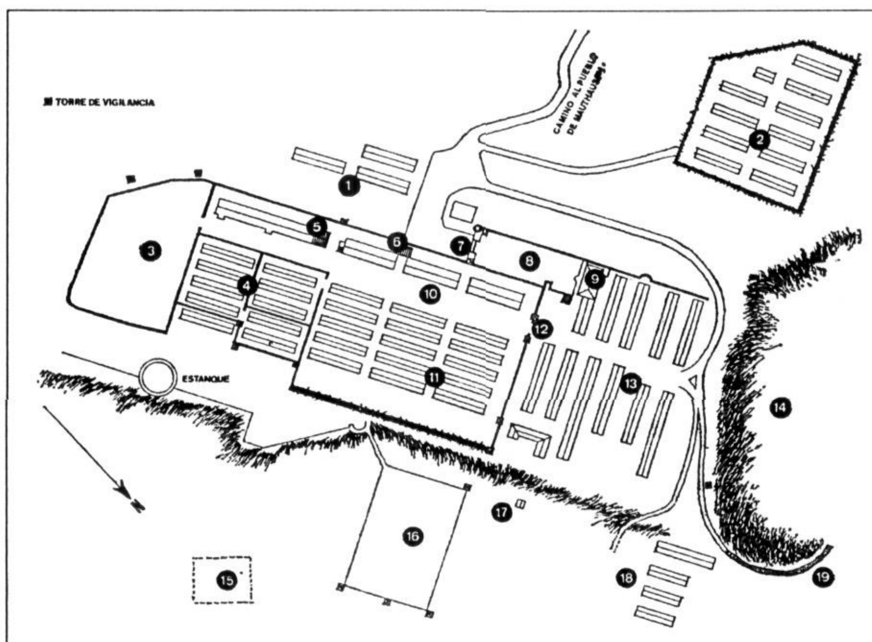
RENIU i CALVET, Josep. *Julià Gual i Masoller (1905-1964). Record de l'amic mataroní amb motiu de la Diada Nacional de Catalunya*, a *Crònica de Mataró*, 9 de setembre de 1986.

RIERA, Ignasi. *Opressió i resistència. El franquisme (1939-1975)*. Biblioteca bàsica de la història de Catalunya. Barcanova, 1991.

SAURET, Joan. *L'exili polític català*. Ed. Proa, Barcelona, 1979.

STEIN, Louis. *Par-delà l'exil et la mort. Les républicains espagnols en France*. Mazarine, 1981.

XAUBET, Josep. *Un mataroní de Mataró*, a *Recull*. Ed. Rogés Llibres. Mataró-Argentona, Sant Jordi 1993.

Camp de concentració de Mauthausen.
1. Cuartels de les SS. – 2. Camp per a presoners soviètics. – 3. Camp d'extermini núm. 3. – 4. Barraques per a quarentena. 5. Càmara de gas. – 6. Forns crematoris. 7. Entrada als garatges. – 8. Gran pati. 9. Comandància del KZ. – 10. Plaça de concentracions. – 11. Barraques del camp núm. 1. – 12. Entrada principal. – 13. Més cuartels i hospital de les SS. – 14. Cantera anomenada «Fossa de Viena». 15. Fossa Comuna. – 16. Camp auxiliar de tendes de campanya. – 17. Transformador elèctric. – 18. Magatzems del camp. 19. «Escala de la mort».

Unes referències gairebé poètiques permeten Jaume Lladó i Font d'introduir la presència de dos mataronins, Puig i Cadafalch i Julià Gual i Masoller, a la vall de Cuixà.

Després parlarà del grup d'exiliats a Prada, del seu pare Francesc Lladó i Comas, i incidirà de nou en la personalitat de Julià Gual, poeta i promotor de cultura a Mataró fins al 1939, i després a Prada i a Perpinyà.

PRESÈNCIA MATARONINA A LA VALL DE CUIXÀ

Oh caminant del món! A cada estrella
hi ha una esperança a punt que et ve a oferir
el nord dels teus camins de meravella
cap al món infinit del teu destí...

Julià Gual - *Sonets d'exili i de camí*

A la vall de Cuixà, ran del camí que mena vers l'abadia de Sant Miquel, situada al redós del Canigó, muntanya símbol i bressol de la catalanitat, hi ha una tomba on jau un home just. Era, i és encara, perquè el seu record perdura ben viu, en Julià Gual i Masoller, un mataroní estimat per la seva integritat i pel seu bagatge de cultura.

I dins del monestir mil·lenari, un altre conciutadà del mateix tremp hi passà llargs moments durant una estada forçada, estudiant la complexitat de la construcció dels seus murs, llibre obert evocador dels treballs empresos pels abats Garí i Oliba. Ens referim a Josep Puig i Cadafalch, que va estudiar i excavar, buidant-la, la capella soterrada del pessebre, obra emotiva per la simplicitat i admirable per la seva concepció arquitectural. Els estudis de Puig i Cadafalch quedaren cristal·litzats en una maqueta, en la qual un altre mataroní representà el vast conjunt monumental tal com era l'any 1040, després del pas de l'abat bisbe Oliba, quan l'església de la Trinitat s'integrava amb la vasta nau pre-romànica.

I és en aquest indret on cada any floreix un modest pessebre, arribat que és Nadal, construït per un artesà que hi treballa embolcallat d'uns records

L'estada forçada d'en Josep Puig i Cadafalch a Cuixà va ser fructuosa. Adés d'excavar la cripta o capella del Pessebre, va fer recerques a la testera de la nau per localitzar els absis i les absidioles cobertes per construccions posteriors, com es veu en la fotografia.

Pax. Viboldone, 11 de gener del 1967

Sr. Jaume Lladó
Perpinyà

Estimat amic:

Us agraeixo molt la vostra amable felicitació i els bons sentiments que m'expresseu. Us ho retorno tot amb un desig semblant; que Déu beneeixi la vostra llar, el vostre treball i les vostres nobles aspiracions. I permeteu-me que afegeixi, d'una manera especial: que Déu us faci sentir l'agraïment dels monjos de Cuixà, per la vostra amistat amb ells i per tots els vostres desinteressats serveis en bé d'aquesta comunitat, que neix a una gran esperança. Bon any nou!

Estic content amb vós de la nova situació de Montserrat. Confiem que serà en benefici de tots els monjos i del nostre poble.

Amb salutacions per la vostra família, es reitera amic vostre in Domino

Un grup de monjos de Montserrat, solidaris del pare Escarré, es varen implantar a l'abadia de Sant Miquel. La seva estada va ser òptima per als qui, fora del país, cercaven un reconfort i una ocupació més per fer treball.

que van des de la tomba de Codalet, i més enllà del Canigó, vers una ciutat de mar i pins.

Perquè a Cuixà s'hi copsa l'esperit dels dos mataronins i el de tots aquells qui, com ells, bregaren per uns nobles ideals refusats, lluny del propi país, postergats, i s'hi flairen aires de pau i de justícia.

També era lluny dels seus antics dominis Pere Orseolo, dux de Venècia, que trobà en la humilitat de Cuixà el reconfort espiritual que l'esplendor del seu ducat no li pogué donar mai.

A Cuixà, quan s'hi entra, encara ressonen les notes del violoncel del Mestre, impregnades en la volta i en les pedres de les arcades de la nau. Ell tenia, camí de Sant Miquel, la seva llar atapeïda de records per les parets, amb un piano que dominava l'estança, en companyia de l'inseparable violoncel. Damunt la taula de treball un grapat de pipes i en un calaix un manyoc de passaports, entre ells el d'Espanya. *El tinc* -ens va dir- *perquè no vull que diguin que no m'hi han deixat anar. Sóc jo que no vull.* En Julià Gual, íntim col·laborador de Pau Casals, ni trafiquejava, enmig de la fumarola de la pipa del Mestre i el fum de la pròpia i perpètua cigarreta.

La casa era lloc de trobada, amalgama d'ambaixada i de parlament, de tot el cenacle de catalans exiliats residents especialment a Prada de Conflent, mestre Fabra al cap, intercanviant les informacions del moment.

Aquí vàrem conèixer un maresmenc que, fidel a la tradició de la nostra costa, feia marxar una petita indústria amb mitja dotzena de telers. Era el senyor Josep Fors, que, amb el Mestre, empunyant un paraigua per protegir-se del sol, passejaven camí de Sant Miquel com si fossin atrets per una oculta força del lloc.

En Josep Fors havia estat batlle de Canet de Mar i, mercès a la seva constància, havia obtingut la creació de l'Escola de Teixits de Punt per a la seva vila, institució que Josep Puig i Cadafalch, llavors president de la Mancomunitat de Catalunya, havia concebut a la mida de la ciutat de Mataró. No havia pressentit la indiferència dels estaments oficials mataronins, davant d'aquest projecte, que preferiren la implantació d'una caserna. M'havia explicat el senyor Fors, que la primera vegada que es va presentar a la Mancomunitat per parlar de la seva candida-

G E N E R

Dins el silenci de la nit
sòna una veu pregona i forta,
tota la terra s'ha estremit,
i un vell xaruc tanca la porta.

Per els camins de l'infinit
la veu pregona es renovella,
per si es perdessin a l'oblit
fins dotze veus fan cantarella.

Tot just s'apaga la remô,
un cant de gall diu la cançò
d'un nou infant que es arribat:

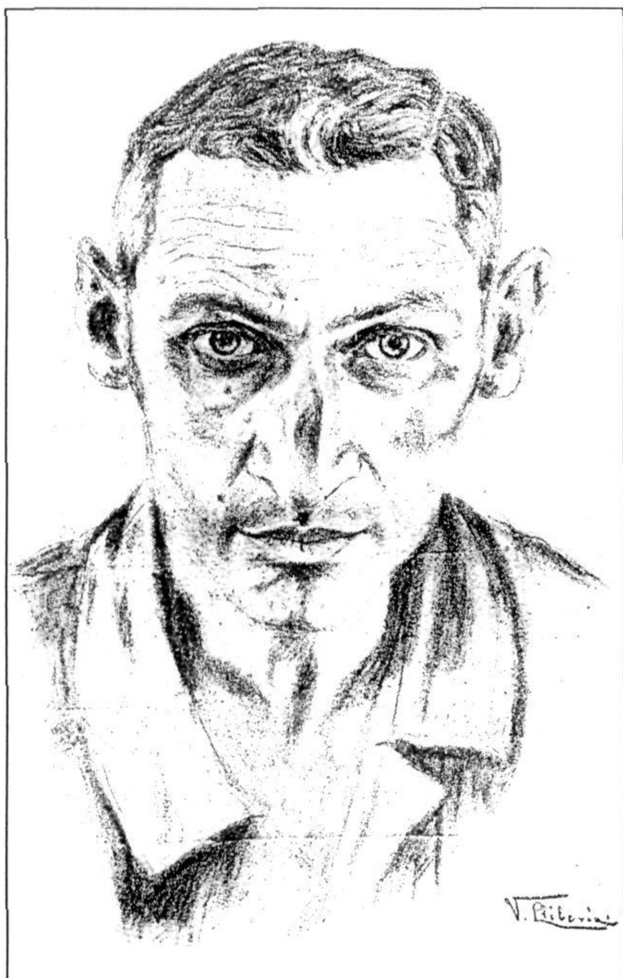
sonen les dotze altra vegada,
i en cada estrella hi ha una fada
interrogant la eternitat...

1926.

En Julià Gual, en Jordi Cançons mataroní, ja l'any 1926 donava prova de les seves qualitats poètiques al Bloc Mataroní.

tura, Puig i Cadafalch se'l va treure del davant. Després, davant la seva constància i amb el desengany emportat per l'actitud indiferent dels seus conciutadans, va felicitar el batlle de Canet, no podent amagar, però, la seva contrarietat.

El senyor Fors era un home devot i d'una gran sensibilitat. El recordo llagrimejant a la lectura d'uns poemes de la poetessa Sara Llorens, esposa d'en Manuel Serra i Moret, president del Parlament català a l'exili. Serra i Moret una vegada em va confiar una grossa maleta que vaig dipositar a Barcelona. Contenia unes proclames que, si no recordo malament, eren encapçalades per *El President de la Generalitat de Catalunya us parla*. Allunyant-me un moment del tema inicial faré un incís per tal d'explicar-ne el motiu. Havent presentat la dimissió de la presidència de Catalunya Josep Irla, la presidència temporal corresponia automàticament al president del Parlament. El cas és que, segons ell, havent-se autoproclamat Josep Tarradellas per ocupar el lloc, s'adreçava al País per reclamar els seus drets constitucionals.

Retrat d'en Francesc Lladó. Fet al camp de concentració d'Argelers per un bon dibuixant, internat també (tamany reduït).

Tornant amb en Josep Fors, esmentaré la seva ofrena d'una reproducció de la imatge de la verge de Montserrat a la parròquia de Prada. Hi fou entronitzada la diada de la Verge de l'any 1955, i el mestre Casals, amb molt de sentiment, va interpretar davant d'ella el conegut *Cant dels Ocells*. El dia del seu òbit va ser transportat, contra la seva voluntat, a Canet, constituint l'acte del seu enterrament una gran manifestació popular de condol que va provocar una repressió del governador civil del règim, amb paraules insultants a la dignitat d'aquest patriota català.

Dins d'aquest univers d'homes tractats injustament, foragitats de la seva llar, vivint cada dia amb l'esperança d'un demà amb el retorn definitiu, s'hi trobaven en Julià Gual, en Francesc Lladó i molts d'altres imbuïts dels mateixos sentiments.

La imatge que jo em vaig fer de Julià Gual era la d'un home amb un llenguatge clar i directe, d'una gran intel·ligència i cultura, idealista, i amb molts bons sentiments. Era d'aquells que es podia dir que la seva mà dreta ignorava allò que feia l'esquerra.

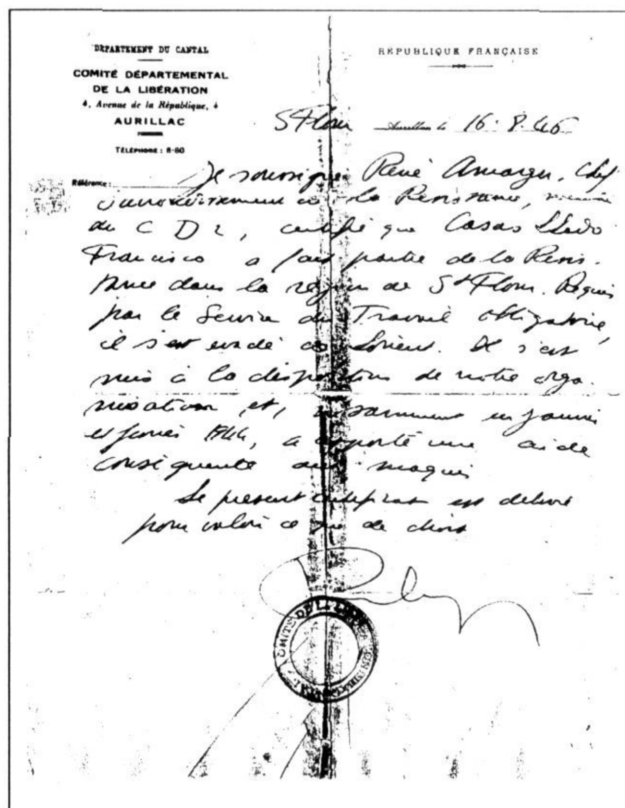
D'en Francesc Lladó, jo trobo que sobresortien de la seva persona el seu idealisme i la seva humanitat. Qualitats que anaven lligades amb l'home d'acció, obert sempre a les causes justes.

La personalitat d'aquests dos mataronins potser era complementària i representativa d'un bon nombre de ciutadans que, mercès a llur acció conjunta, evitaren molts estralls i llàgrimes a la nostra Ciutat. El salvament de la capella dels Dolors de la Basílica mataronina n'és un testimoniatge.

A Mataró, en Julià Gual anava des de les facècies del *Cau Grillat* als articles del *Diari* local, passant pel *Bloc Mataroní*. En Jordi Cançons, que així s'identificava en el món de les lletres, figura per dret propi en la pinacoteca ideal mataronina.

A en Francesc Lladó se'l trobava fent obra social, aplanant divergències especialment entre llogaters i propietaris. En Joaquim Casas diu que era al seu costat en les hores tràgiques del sis d'octubre de l'any 1934. (1)

En Gual i en Lladó varen emprendre el camí de l'exili un dia fred del mes de gener de l'any 1939. El dia 29, passant per un camí de muntanya, en Julià Gual entrava a França pel Coll de Les Illes, i en Francesc Lladó ho feia pel Portús. El primer va anar a Perpinyà, passant per Ceret,

DÉPARTEMENT DU CANTAL
COMITÉ DÉPARTEMENTAL DE LA LIBÉRATION
4, Avenue de la République, 4
AURILLAC
TÉLÉPHONE : 8-60

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

Référence :

St Flour Aurillac, le 16. 8. 46

Je soussigné René Amarger, Chef départemental de la Résistance, membre du CDL, certifie que Casas Llado Francisco a fait partie de la Résistance dans la région de St Flour. Requis par le Service du Travail Obligatoire il s'est évadé de Lorient. Il s'est mis à la disposition de notre organisation et, en janvier et février 1944, a apporté une aide conséquente au maquis.

Le présent certificat est délivré pour valoir ce que de droit.

Molts francesos, mitjançant coneixences, obtingueren medalles per fets imaginaris. Ahir aclamaven Vichy, i l'endemà es posaven a primera fila. A casa nostra va succeir el mateix. En Francesc Lladó, com molts d'altres, podia haver reclamat llorers que mai no havia desitjat...

on l'esperaven la seva esposa i el fill, i es va traslladar seguidament a Bourg-Madame, d'on la seva esposa, la Rita Casals, n'era originària. En Lladó, menys afortunat a causa de les circumstàncies, va anar a raure a la platja d'Argelers com milers d'altres. Tenia el firmament com a teulat i un sot fet a la sorra humida com a abric de la forta tramuntana gelada. El tractament dels soldats senegalesos feia la resta, ajudats pels gendarmes francesos que a la frontera feren els honors a l'exèrcit franquista.

Poc temps després eren els mateixos francesos que també coneixien la sort del vençut, per obra i gràcia d'aquells que a l'abric d'un Comitè de *no intervenció*, d'una línia Maginot i de la pràctica de la política de l'estruç a Munic creien que els artífexs del nou ordre europeu no passarien.

Malgrat les humiliacions rebudes, i els sofriments morals i materials viscuts de la part d'aquells que havien reconegut el nou règim dictatorial d'Espanya, la gran majoria d'exiliats no dubtaren ni un moment a col·laborar a combatre l'exèrcit ocupant, conscients i confiats que la victòria implicaria l'establiment d'un règim democràtic al seu país, que havien deixat enrera.

En Francesc Lladó, igual que molts d'altres patriotes, va participar activament en aquesta lluita sorda i anònima. Treballador forçat a les obres de fortificació del mur de l'Atlàntic, a la regió de Lorient, va participar a diversos sabotatges, desertant després vers la regió del Cantal, on va ocupar-se de la missió de recepció del material tirat a la nit pels avions aliats i la destinació de l'equipament de la Resistència de la Regió. Més tard va fer molts serveis com estafeta, recollint i enviant informacions d'un gran utilitat.

Acabada la conflagració, i esvaïda l'esperança per poder tornar a casa amb dignitat i seguretat, com deia en Julià Gual, els exiliats es varen sedentaritzar, si així es pot dir, sempre atents a un millor demà, que resultà molt llunyà, i que molts no veieren.

La vocació intel·lectual d'en Julià Gual li va permetre de sortir d'aquest univers ignorat i anònim. La seva col·laboració amb el mestre Casals en fou un gran mitjà, facilitada per la circumstància de residir a Prada mateix. L'any 1951, però, en adquirir la *Librairie de Catalogne* a Perpinyà, es va capgirar completament la seva vida. Aquest establiment

Apreciat amic Lladó: No per que passa el temps i no mantenim la correspondencia mes seguida, deixo de recordarte en les horas de soletat en que ens trobem moltes vegades sotmesos. Va a comensar un altre any i seran 10 que pasarem la frontera derrotats pero no vencuts, dias aquells de grant tragedia, que cal no olvidarlos pensant amb els responsables de la miseria del nostre poble i els crims que cometeren i que encare continuan. Que et segui mi llor el que ve a neixer et desitja el teu amic i company Comas Jaume

En Jaume Comas i Jo, si no recordo malament, havia estat diputat al Parlament de Catalunya. La nadalenca d'aquest mataroní, adreçada a en Francesc Lladó, expressa bé l'ànim dels catalans que es trobaven a l'exili.

CABLE ADDRESS: UNATIONS NEW YORK — TELEGRAMME: UNATIONS NEW-YORK

UNITED NATIONS — NATIONS UNIES

LAKE SUCCESS, NEW YORK • FIELDSTONE 7-1100

REFERENCE 1302-1-1/FS — 3 November 1947

The Secretary-General of the United Nations has the honour to acknowledge the receipt of your letter of 29 October 1947, concerning the present regime in Spain and the fate of a certain Spaniard.

UNITED NATIONS — OFFICE OF THE SECRETARY-GENERAL — NATIONS UNIES — CABINET DU SECRÉTAIRE GÉNÉRAL

Monsieur Francisco Llaclo',
24 Rue Notre Dame,
Revel,
France.

Per a la gent de l'interior fou d'una gran utilitat poder transmetre informació a organismes adequats, denunciant les arbitrarietats del règim franquista. I també era d'una gran utilitat poder rebre noves de l'exterior, burlant la censura militar.

A la llibreria de Catalunya el mestre Casals també hi havia fet alguna parada, i en el seu llibre d'or escrivia que *els estimats Gual ja no són a Prades i se'ls veu amb compta gotes. L'exiliat de Prada es va quedant sol !.*

El canonge Cardó, l'exiliat a Friburg amb el cardenal Vidal i Barraquer, hi feia vots *perquè el negoci de llibreter es dobli d'un negoci espiritual per a la Llengua i l'esperit de la Gran Catalunya.*

La poesia era el jardí secret d'en Julià. Als Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a la ciutat de Montpeller, l'any 1946, va ser guardonat amb l'accèssit de la Flor Natural amb el seu recull de *Sonets d'exili i de Camí* i el poema *Estances de l'Amor perdut.* Els Jocs foren presidits pel president Irla, i en Puig i Cadafalch hi figurava com a membre d'honor, al costat de Frederic Mistral, Ventura Gassol, Josep Carner i François Mauriac. El comte de Güell, un altre exiliat, també hi figurava. Un altre mataroní, en Joan Layret, era el vice-president de la comissió organitzadora.

Una activitat gairebé insòlita d'en Julià Gual era l'emissió radiofònica que amb la complicitat de la seva esposa, Rita Casals, portaren a terme durant anys a l'antena de Ràdio Perpinyà. *Aires del Canigó,* que era el seu nom, posava en relleu pàgines viscudes rosselloneses i l'actualitat cultural dels Països Catalans.

va esdevenir la Llibreria de Catalunya, *Can Gual,* una mena de consulat del Principat i, per als mataronins, un suburbi de Mataró.

Molta gent hi desfilava i ell, darrera el taulell, s'informava àvidament de tots els esdeveniments que especialment succeïen a Mataró. Ja ens ho escrivia l'Esteve Albert, el gran mataroní d'adopció, *en Julià tota la vida ha mirat de saber fins que hi passa sota cada doquí dels carrers que trepitja.*

Després de l'alliberació de la França els exiliats republicans, veient amb desengany que era lluny el dia del retorn a casa, s'organitzaren per a obtenir una autoritat moral a l'exili.

REGION N°
Comité Departamental de Cantal
Comarca de Saint Flour
Apellidos: Llado Casas
Nombre: Francisco
Fecha y lugar de nacimiento: 29 Julio 1898 Argentona (Barna)
Domicilio: Andelat
Adherido al Comité de St. Flour a 18 de Diciembre 1944
Firma del interesado, F. Lladó
(Sello)
UNION NACIONAL — CANTAL — Comité Departamental

El Programa de UNION NACIONAL

La Junta Suprema de U. N. lucha por el establecimiento en Espana de un Gobierno de Union Nacional en el que estén debidamente representadas todas las tendencias no infeudadas al extranjero y que aplique el siguiente.

PROGRAMA

1· Ruptura de los lazos que atan Espana a Hitler y a los paises del eje. Adhesion a los principios enunciados en la Carta del Atlantico, en la Conferencia de Moscou, y en la Conferencia de Teheran

2· Depuracion del aparato del Estado, principalmente del Ejército, de los falangistas que no puedan probar indubitablemente que lo han sido a la fuerza.

3· Amnistia para todos los perseguidos por Falange por motivos politicos. Nulidad de las sanciones impuestas por las jurisdicciones especiales (tribunales militares, responsabilidades politicas, masoneria y comunismo, fiscalia de tasas, etc., etc.). Reparacion de los danos causados por injustas sanciones administrativas o penales.

4· Restablecimiento de las libertades de opinion, prensa, reunion, asociacion, de conciencia y de practica privada o publica de cultos religiosos.

5· Politica de reconstruccion de Espana, que asegure a todos los espanoles las elementales condiciones de vida politica, economica y social, inherentes a la dignidad de la persona humana. Revision de fortunas ilicitamente amasadas durante el periodo franquista.

6· Creacion y preparacion de las condiciones necesarias para convocar elecciones, en las que los espanoles, pacifica y democraticamente, designemos una Asamblea constituyente ante la que rinda cuentas el Gobierno de U. N. y que promulgue una Carta constitucional de Libertad, de Independencia y de prosperidad para Espana.

L'*Esbart Dansaire del Rosselló* de Rita Casals, animada pel seu marit, va iniciar un nombrós esplet de joves rossellonesos al folklore català, amb molta dignitat i rigor en les seves manifestacions.

En Jordi Cançons, de Mataró, era conegut a Tolosa de Llenguadoc, en les pàgines del periòdic *La Depêche*, per en Galdric de Prada. Hi col·laborava tractant sempre temes referents a la cultura i a esdeveniments de les terres catalanes.

Creiem que el dia que surti a la llum el recull de poesies que en el transcurs de la seva vida en Julià Gual va anar component, hi descobrirem la seva pregona espiritualitat que ja es deixa entreveure en una frase escrita per ell mateix *Tot el que és material passa i es torna pols i cendra. Els símbols espirituals permaneixen per damunt de tot.* (2)

N° d'enregistrement : 753064

Bénéficiaire de la Convention de 1933

Signature du titulaire

TIMBRE FISCAL

O.F.P.R.A.

NOTA. — Ce document ne dispense pas son titulaire de la carte de séjour.

Le Directeur de l'Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides

CERTIFIE

que M. LLADO CASAS Francisco
demeurant à PERPIGNAN(P.O.)
né(e) le 29 Juillet 1898
à ARGENTONA(Barcelone)
fils (~~fill~~e) de Santiago
et de Pilar
est réfugié(e) Espagnol
et qu'il (elle) est placé (e) sous la protection juridique et administrative de l'OFFICE.

Ce certificat est valable :
du 21.7.1965 au 20.7.1970

Paris, le 4 août 1967

Le Directeur,

Per una qüestió de principis, molts refugiats a França no renunciaren al seu estatut de refugiat polític fins a la mort del general Franco.

Per a mi, personalment, la seva fi tràgica és tot un símbol, car és a les mans d'un jove mataroní, aleshores, que pràcticament va deixar d'existir. Fou el relleu d'una torxa, que anant per camins ignorats trobarà unes altres mans que la portaran vers l'infinit.

Un món infinit on homes idealistes com Julià Gual, Francesc Lladó i d'altres, hi han retrobat la pau de l'esperit i la satisfacció del deure acomplert.

Jaume Lladó i Font

NOTES.

1.- CASAS, Joaquim. *El meu Sis d'Octubre* a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 20. Mataró, 1984.

2.- GUAL, Julià. *Els voluntaris catalans. Tramuntana*, Perpinyà, 1948.

Ara fa un any va morir Joaquim Casas i Busquets. Intel·lectual autodidacte, escriptor i erudit, promotor cultural i musicòleg, català i mataroní, per sobre de tot, valorat i discutit per la seva insubornable independència de criteri, com molt bé diu tot seguit el seu germà Ramon, va ésser un dels homes que han marcat la nostra ciutat durant aquest segle.

JOAQUIM CASAS ÍNTIM I EL SEU TEMPS

El senyor Manuel Salicrú, *alma mater* del Museu Arxiu de Santa Maria, m'ha demanat que fes unes ratlles sobre el meu germà. Com ja vaig dir en un altre paper local en ocasió del traspàs d'en Quim, fa un any escàs, tinc cert recel —o si es vol, pudor— de ser jo precisament qui hagi de parlar d'ell; però, posat a fer-ho, procuraré de ser tan extens i veraç com pugui.

Per començar, em sembla que és obligat de deixar ben clar que, per damunt de tot, va mantenir sempre una insubornable independència de criteri que, forçosament, havia de trepitjar l'ull de poll a més d'un i que fatalment va haver de pagar més o menys car. I no és pas que, segons el meu criteri, tingués sempre raó. A vegades vaig sostenir fortes discussions amb ell, però tenia la virtut que, si bé li costava afluixar, quan veia que l'altre argumentava amb solidesa, acabava dialogant. En dues coses, però, fou inflexible i les va anar refermant al pas dels anys: la catalanitat, en primer lloc, i el menyspreu per les *patums* i falsos valors que, en paraules d'ell, *no feien més que ensarronar la gent senzilla i de bona fe, i acontentar alguns 'poseurs' plens de vanitat més o menys encoberta.* També els demagogs i els carregats de tòpics, que volien ignorar la realitat de les coses, el treien de polleguera. Creia en la feina ben feta i la puntualitat. Sobre això últim, no fallava mai. No es fiava gaire dels qui es llevaven massa tard i no parlem dels penjaments que dedicava al qui no pagaven els deutes, o bé que els contreien, sabent d'entrada que no podien complir. Sempre havia posat per davant els valors bàsics i que, es digui el que es vulgui ara, són plenament necessaris per anar tirant, fins i tot per damunt de les ideologies. Potser era a causa d'això que, a vegades, deia mil pestes de gent propera a la seva manera de pensar i, en canvi, elogiava sense reserves alguns, diguem, de l'altra banda. Exposat més o menys el seu caràcter, cal dir que fou un home que va viure la vida amb una intensitat total i va deixar la seva empremta a tot allà on va intervenir. No va passar mai desapercebut. Amb encerts i errors, només faltaria.

Autodidacte, va deure tot el que va ésser, a part de les seves qualitats naturals, a una inesgotable curiositat i un permanent desig de connectar amb la gent i les situacions, per diverses que fossin. Amb totes les seves qualitats i defectes, sempre féu gala d'una gran vitalitat (en algunes ocasions potser massa) que va mantenir fins a l'últim alè. Tinc entès que un dia el senyor Salicrú li va manifestar que si no posava en solfa les seves memòries quedaria en deute amb la ciutat. Prou que sabia el que es deia el director del Museu-Arxiu de Santa Maria. I tant! Diuen que el meu germà li va contestar que la seva vida havia resultat tan llarga i espessa que la tasca hauria estat superior a les seves forces. Segurament que era així, però jo penso que, si ho hagués fet, considerant el seu temperament i el que havia viscut, tot i que el plat servit hauria estat molt suculent, l'all i el pebre hi serien tan presents que no tots els estómacs l'haurien suportat. Val a dir que, en diverses ocasions, vaig tenir una idea bastant aproximada dels ingredients i sobretot de les espècies del plat, però no seré pas jo qui les divul-

gui. En tot cas era ell qui havia de fer-ho. No va ésser així i no en parlem més. Potser millor.

En Quim fou un *spècimen* singular. Jovenís-sim, les seves inquietuds intel·lectuals i polítiques es van manifestar amb gran força. A l'àmbit familiar (érem vuit de colla, entre pares i germans) crec que ens va marcar tots. La política, la literatura, la música, els esports, etc. eren motiu diari de conversa. El pare, catòlic fins al moll dels ossos —potser més clerical que altra cosa— va sentenciar que si en Quim seguia per aquell camí *acabaria rebent del carpó*, com així va resultar. No fa molt, a TV3, Carles Sentís va afirmar que, a la seva manera de veure, el segle XX va començar l'any 1914, que és quan va esclatar la que després s'anomenaria Primera Guerra Mundial, i que va acabar, segons ell, quan va caure el mur de Berlín i es desféu la Unió Soviètica, a les acaballes de la dècada dels 80; per tant ja fa alguns temps que som al segle XXI, va reblar, i que, per bé o per mal, això ja es veurà. A mi em va semblar una opinió plausible. Doncs bé, en Quim fou un home que, any més, any menys, encaixa en aquesta interpretació del segle XX. Va néixer l'any 1911 i traspassà el 1993. Ell deia que va venir al món quan encara es feia servir el llum de carbur domèstic, i que en marxaria a l'era de l'espai, tot amanit, afirmava, amb una guerra civil, dues guerres mundials i tots els canvis polítics, tècnics i sociològics haguts i per haver. Confessava *em moriré satisfet, noi. Ho he vist i viscut tot. Què més puc demanar?*.

Una cosa voldria posar en relleu i és que, si bé nascut a Blanes (comarca de La Selva), fet que sempre va tenir present, fou un home lliurat totalment a la ciutat d'adopció, aquesta. Penso que va fer-ho a bastament, a vegades amb excessiva passió, diria jo. No va treure'n pas gaire profit material a canvi. Potser tampoc el va buscar, tota vegada que no crec que li interessés massa amuntegar diners. Mentre pogués tenir les necessitats bàsiques cobertes i satisfer les seves aficions, ja en tenia prou. En resum, objectivament considerat, crec que si dic que de la mateixa manera que, a l'avenir, quan es vulgui saber el que fou Catalunya durant gran part d'aquest segle, s'haurà de recórrer, es vulgui o no es vulgui, a Josep Pla, també s'haurà d'acudir al que en Quim ha deixat

Orquestrina *London-Jazz*.. D'esquerra a dreta: Català, X.X., Joaquim Casas, Jaume Rey, Baldomer Aymà, Miquel Gallego.

Joaquim Casas, vist per Virol. Diari *Llibertat*, 12 gener 1937.

escrit per saber el que fou Mataró i el seu entorn —i potser alguna cosa més— durant l'indicat espai de temps.

Segurament que podria dir més coses, però això ja es fa massa llarg i, per tant, com a cloenda, a continuació detallaré a grans trets la cronologia i les activitats paral·leles del personatge, cosa que faré en dues parts. La primera inclou des de l'any 1911 fins al 1939 i la segona del 1940 fins al 1993, és a dir, amb la guerra civil com a línia divisòria.

- 1911

Neix a Blanes. Als sis anys passa a viure a Mataró amb la resta de la família. Alumne del col·legi de Santa Anna. Després és escolà a Santa Maria. Com que de petit tenia molt bona veu, forma part del cor parroquial. Aprèn de música a l'Acadèmia Musical Mariana, llavors secció del Foment Mataroní. Més tard entra d'aprenent d'impressor a ca l'Abadal i es fa amb l'ofici. Aprèn de tocar el violí. El primer instrument que té li regala el seu padrí Joaquim —el senyor Joaquim Pagès—, un *americano* blanenc força ric que vivia a la Rambla de Catalunya barcelonina. Després, també toca el saxòfon. Per allà l'any 1930 freqüenta molt la *Societat Iris* radicada on és ara el *Casal* de l'Aliança Mataronina. Allà coneix els qui foren membres més destacats del *Cau Grillat*, cenacle de gent avançada de l'època. Comencen a manifestar-se les seves inquietuds polítiques i literàries, sense oblidar mai la música. Forma part de la Banda Municipal i d'alguna altra reduïda agrupació, un *jazz-band*, que llavors es deia. Pren part activa a les eleccions del 12 d'abril de 1931 que precipiten la proclamació de la segona República. Nacionalista i simpatitzant de Francesc Macià. Fa el servei militar a l'Àfrica on passa un any i mig sense interrupció. En tornar, es fa militant de la Unió Socialista de Catalunya, que lideraven Joan Comorera, Rafael Campalans i Manuel Serra i Moret. L'any 1934 participa en els fets del Sis d'Octubre.

Col·labora a la premsa barcelonina, a *La Humanitat*, *L'Opinió*, *Treball* i altres. Eleccions del 16 de febrer de 1936. Torna de la presó el Govern de la Generalitat. Amb Joan Peiró i Julià Gual creen el setmanari *Combat*. Guerra Civil. Continua la seva tasca periodística que no cessa ni quan és al front de Terol, primer, i al d'Extremadura, després, on el sorprèn el final de la guerra. Torna a Mataró i és empresonat immediatament. Consell de Guerra. El fiscal demana dotze anys i un dia, i el tribunal el condemna a trenta. Esclata la Segona Guerra Mundial. És l'any 1939.

Capçalera del setmanari *Combat*.

llibertat

òrgan del "comitè local antifeixista"

VENCEREM!...
perquè tenim raó;
perquè som més;
perquè som millors...

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ Carrer de Barcelona, 13 — Telèfon n.º 255 | ANY I — Mataró, dimecres 23 setembre 1936 — NUM. 54 | NUMERO SOLT: 15 cts SUBSCRIPCIO: 2'50 PESSETES MES

Capçalera del diari *Llibertat*.

- 1940

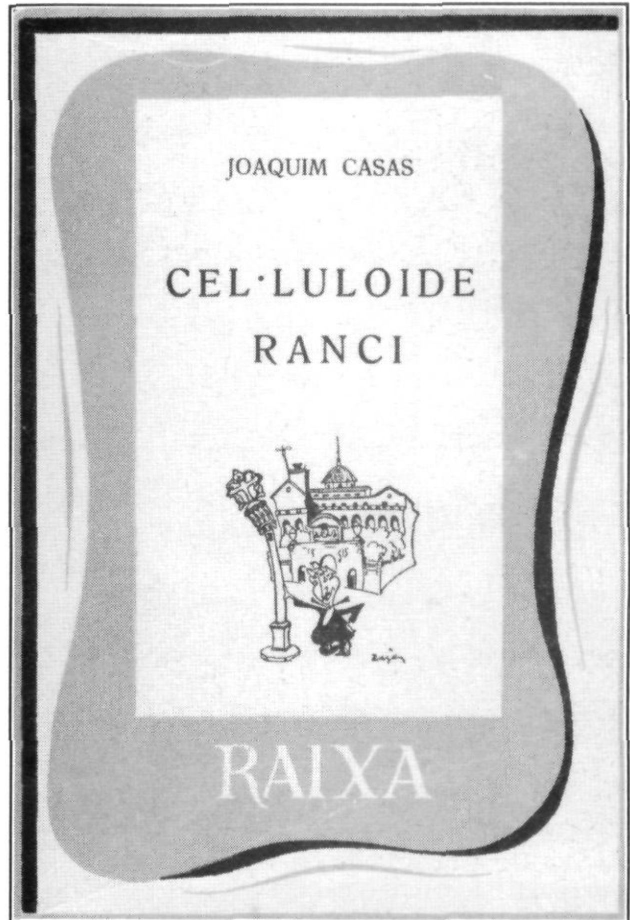
Passa prop de tres anys empresonat. Durant aquest temps (1942-1943) la Guerra Mundial canvia de signe i la derrota de l'Eix es va perfilant, amb totes les conseqüències que lenta, però inexorablement, se'n derivaran. Quan surt de la presó queda, com altres, en el que es deia *llibertat vigilada*. Alguna vegada que el general Franco va venir per aquests verals, sofrí detenció preventiva. Acaba la Segona Guerra Mundial, és 1945. Durant algun temps fa d'impressor a Barcelona. Actua en la clandestinitat política i és empresonat novament si bé per poc temps. No triga a trencar amb el PSUC a causa, segons ell, del seu monolitisme sectari i fanàtic (recordem que la Unió Socialista de Catalunya s'integrà al PSUC a conseqüència de la guerra civil). Recolzat per un ex-company de presó, regenta un establiment de recanvis d'automòbil al carrer de la Mercè de Mataró. En constituir-se per segona vegada a la capital del Maresme l'Associació de Música, n'és element directiu activíssim. Funda, amb altres, la Delegació a Mataró d'Òmnium Cultural. Abans, reprèn la seva tasca d'escriptor amb *L'Enterrament* i *Cel.luloide Ranci* que assoleixen un gran èxit de crítica i venda. Publica a més diversos contes i novel·les. Col·labora a *Destino* i altres revistes de la capital del Principat.

Membre de la Junta Directiva de l'Aliança Mataronina (llavors encara *Alianza Mataronense*) i dirigent de la Secció de Cultura, que té la seva seu al *Casal*, impulsa les activitats de la Secció, potenciant i, sobretot, preservant la continuïtat del *Racó*, cenacle conegut com el *Racó d'en Punsola* en el seu origen. A més, al Casal es fan força representacions teatrals i líriques. Deixa l'establiment de recanvis abans indicat i es dedica de ple al món editorial i venda de llibres. Col·labora de forma destacada en posar al dia la *Guia de Catalunya* de Josep Pla, complint l'encàrrec que li van fer conjuntament l'escriptor i l'empresa editora. Ostenta la representació de la Federació de Mutualitats de Catalunya prop del Ministeri de Treball, a Madrid. Fa molts viatges a la capital de l'Estat. Anys més tard, la Federació li atorga la seva Medalla d'Or. Vocal de la Comissió de l'Obra Social de la Caixa d'Estalvis Laietana, on impulsa alhora diverses activitats culturals. Durant bastants anys és membre del jurat del *Premi Iluro* de Monografia Històrica, patrocinat per la Caixa. Quan aquesta fa possible la gravació de la *Missa de Glòria*, o de *Les Santes*, és un dels encarregats de comentar la personalitat de Mossèn Blanch i de fer un retrat del seu temps i vivències en el fascicle que acompanya el disc. Element actiu del Patronat de la Vellesa local. Destaca la seva feina en el Grup Sardanista ubicat al col·legi de Santa Anna. Prosseguеix la tasca d'escriptor i, a més de publicar diversos llibres monogràfics sobre la Ciutat, Comarca i Catalunya, escriu durant anys un article setmanal en la llavors única publicació local, sota el pseudònim *Arco*, tocant els temes més diversos.

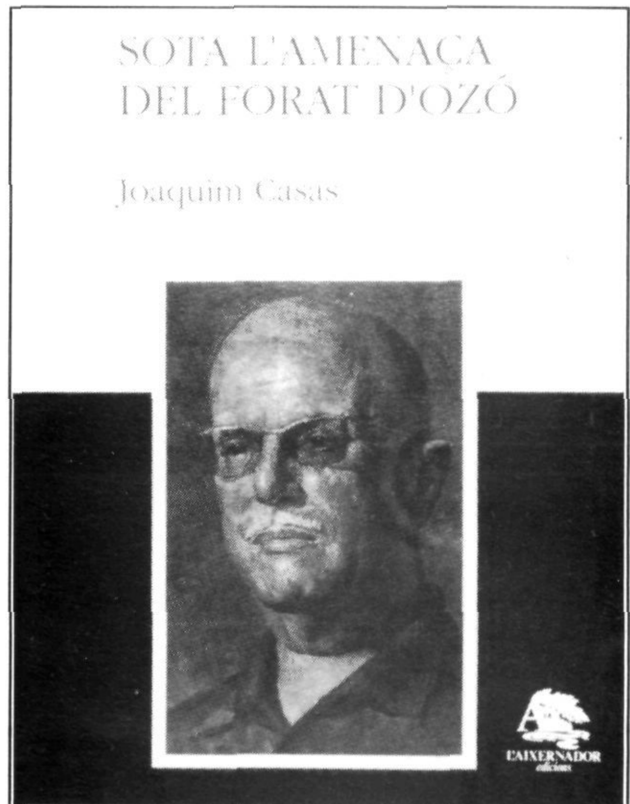
Viatja força per Espanya, que arriba a conèixer profundament. També ho fa per gairebé tot Europa sense excloure la llavors encara vigent Unió Soviètica. Fa conferències a diversos llocs del Principat a requeriment d'entitats i associacions. Continua la seva tasca de difusió i venda de llibres. Això i les col.laboracions literàries li permeten de passar quelcom més que discret, atès que cobrava una pensió molt modesta. Durant

moltes setmanes, en els últims anys del franquisme, junt amb la locutora, i actriu a la vegada, Maria Matilde Almendros, realitza un dels poquíssims espais en català que llavors feia *Radio Nacional de España*, titulat *Paraula i Pensament*, que aconsegueix una gran audiència. Ja en els últims anys de la seva vida, es fa càrrec de la part literària del llibre *El Mataró d'ahir, d'avui i de demà*, esplèndida publicació editada per Foto-Cine Mataró, secció fotogràfica de la Unió Excursionista de Catalunya. Sempre que al Palau o al Liceu *calia anar-hi*, com deia ell, no hi fallava mai. Jo no sé com s'ho feia, però sempre trobava localitats, per buscades que fossin. Per algun motiu seria. Mozart, Bach, Beethoven, Wagner, eren els seus preferits. L'òpera italiana no li interessava massa. Deia que els *divos* i les *dives*, la majoria no eren més que uns creguts i uns pesseters. Ja prop de la fi del seu pas per aquest món, a més de ser element actiu del *Club d'Opinió Jaume Llavina*, encara té temps, amb molt d'esforç això sí, per escriure els seus últims llibres *Notes d'un estiu en sol major* i *Sota l'amenaça del forat d'ozó*, que em va dir que eren el seu testament literari i de pensament, i que causen fort impacte retratant el món d'abans i el d'ara. Finalment mor el març de 1993, no sense abans declarar-se català, social-demòcrata i cristià.

Ramon Casas i Busquets

Portada del llibre *Cel·luloide Ranci*.

Portada del llibre *Sota l'amenaça del forat d'ozó* (1993).

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

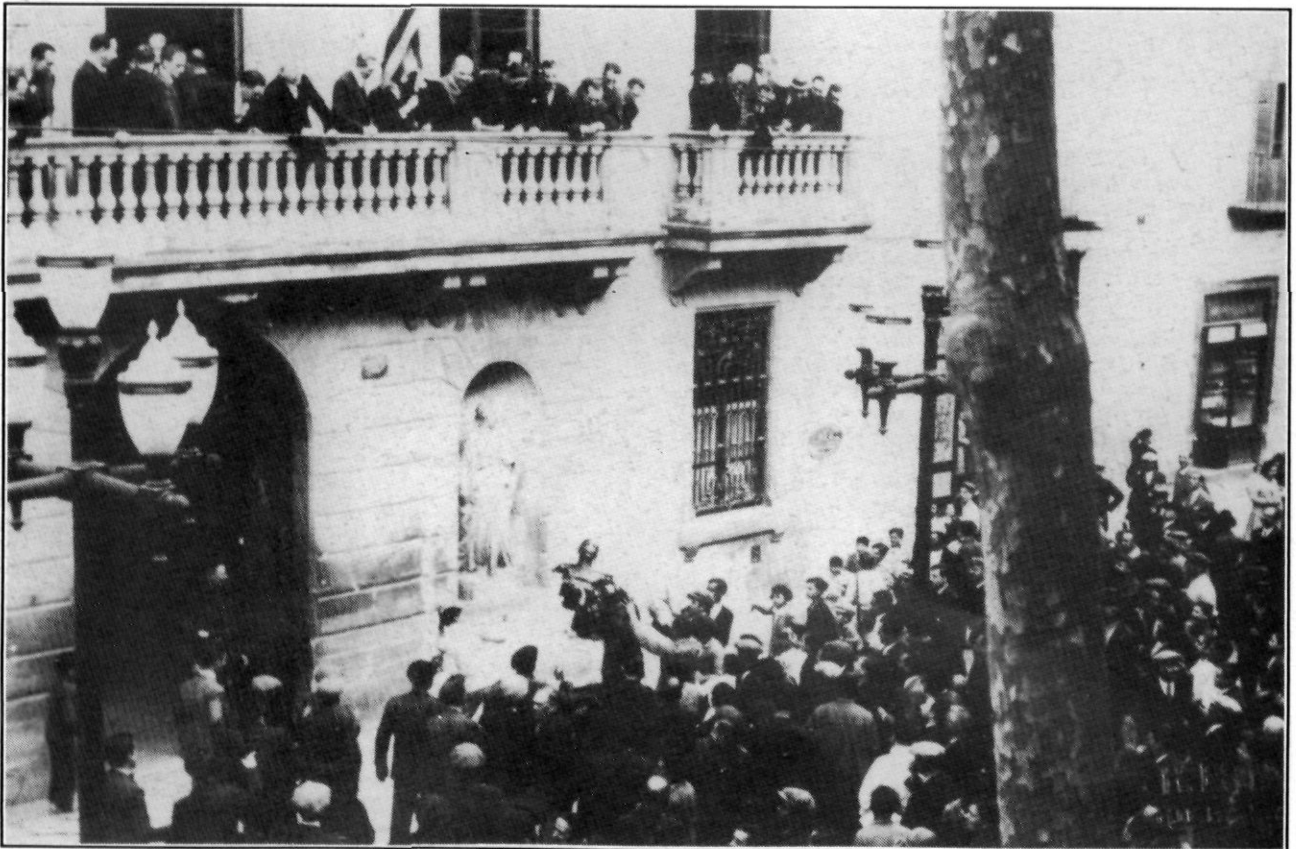
MATARÓ 1920-1935. Les autoritats mataronines en un acte al Parc (1920?). Hi figuren Joan Borràs de Palau, M. Amàlia de Bofarull i de Franch, Nicasio Sánchez de Boado, Dolores Saborit Vda. Gualba, el Dr. Cruzate, Josep Monserrat Cuadrada i l'alcalde Joaquim Capell i Vidal. MASMM Arxiu d'Imatges

MATARÓ 1920-1935. L'Ajuntament de la Dictadura en un acte públic (1925?). Al centre, assegut, l'alcalde Antonio de Palau i Simon. MASMM Arxiu d'Imatges.

MATARÓ 1920-1935. El dictador Miguel Primo de Rivera y Orbaneja arriba a la caserna d'Artilleria de Mataró (1929?). MASMM Arxiu d'Imatges.

MATARÓ 1920-1935. Proclamació de la República (14 abril 1931). Fotografia Estapé. MASMM Arxiu d'Imatges.

MATARÓ 1920-1935 Visita del president Francesc Macià a Mataró sortint de l'escola del Forn del Vidre, al carrer Prat de la Riba. Fotografia Estapé. MASMM Arxiu d'Imatges.

MATARÓ 1920-1935. Visita del president Francesc Macià a Mataró, a la casa del Poble.
Fotografia Estapé. MASMM Arxiu d'Imatges.

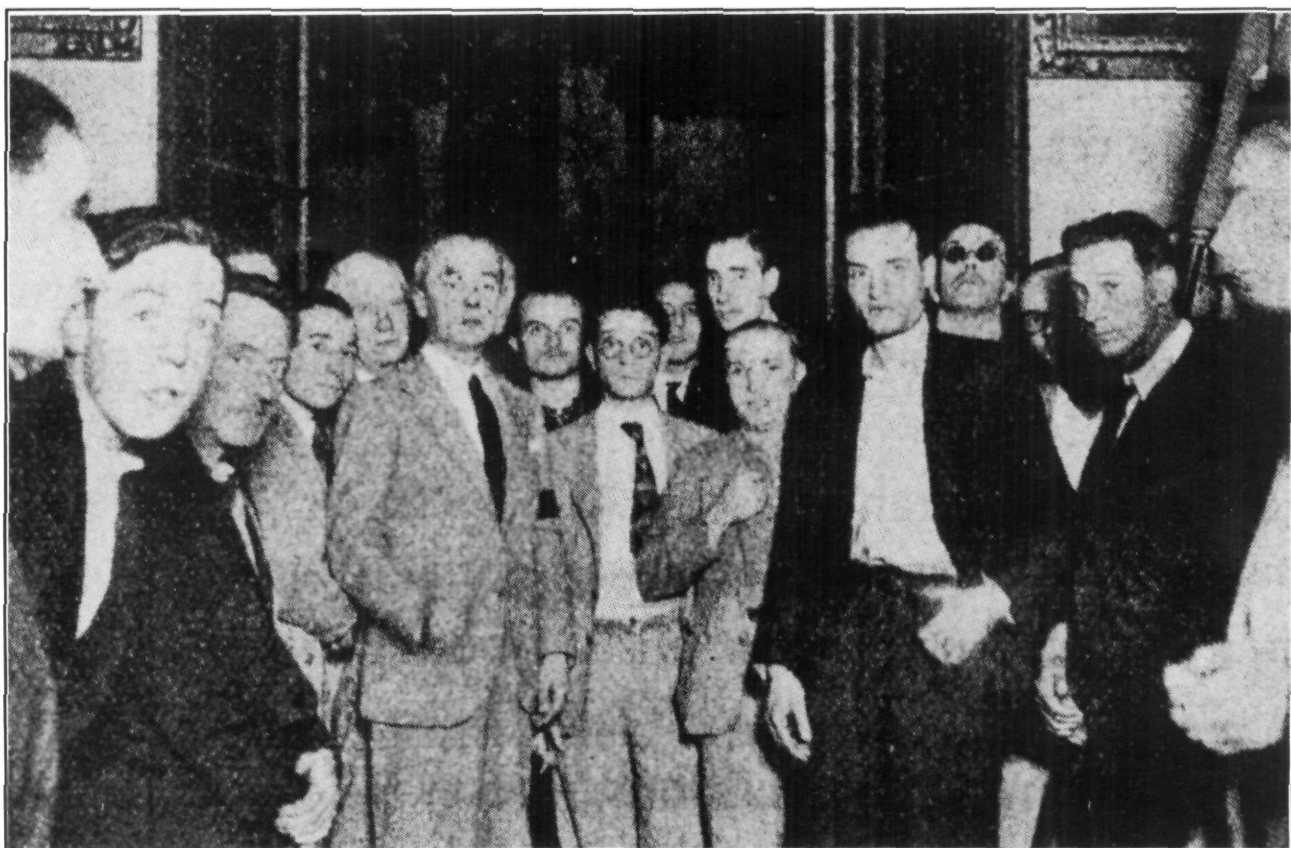
MATARÓ 1920-1935. Banquet ofert per la Lliga Catalana als seus interventors en unes eleccions, presidit per Francesc Cambó, a l'Hotel Montserrat de Mataró (1932?). Fotografia Sagarra Torrente. MASMM Arxiu d'Imatges.

MATARÓ 1920-1935. Descobriment de la placa que va dedicar a Pep Ventura l'actual carrer de Cristina (1932?). Dalt l'estrada, dret, parlant, l'alcalde Josep Abril i Argemí. Fotografia Carreras. Col.lecció Francesc Enrich i Regàs. MASMM Arxiu d'Imatges.

MATARÓ 1920-1935. Les autoritats inauguren la I Fira Comercial (4 juny 1933). Fotografia Estapé. MASMM. *Llibret I Fira Comercial de Mataró*

MATARÓ 1920-1935. Grup d'autoritats i de mataronins, presidits per l'alcalde Salvador Cruxent, el 6 d'octubre de 1934, després de la proclamació de l'Estat català. MASMM. Diari Llibertat 12 gener 1937.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya